

1956

VILNA UKRAINA

Vol. 9

ВІЛЬНА УКРАЇНА

Збірник ч. 9

1956

З М И С Т

	Стор.
М. Ковалевський — Совєтський імперіалізм на нових шляхах	1
О. Тарнавський — Політичний дороговказ С. Петлюри	10
В. Горошко — Великан і ліліпути. В роковини наро- дин І. Франка	20
Е. Юрієвський — Від Філофея до наших днів	30
Я. Кутько — Варшавський договір і націоналісти	39
I. Розгін — Освіта в Україні	46
I. Луч-ин — Чому світ не розуміє України?	50
В. Діберт — Газифікація України	52

НАШІ ЗАУВАЖЕННЯ

A. Білецький — 1956-тий і 2956-тий рік	56
D. Кос — В обороні найважнішої засади публіцистики	61
I. Рак — Крапка над “С”	63

НА КРАЙЧИКУ КНИЖКОК

П. Т. — Така публіцистика не будує	64
---	-----------

ДО ВІДОМА СПІВРОБІТНИКАМ “ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ”

В це число мусіли піти невідкладні матеріали і тому кілька надісланих статей, зауважень і рецензій не могли в нього вміститися. Це все матеріали, які не задавнюються. Вони без шкоди щодо актуальності свого змісту будуть видруковані в наступних випусках.

Одночасно повідомляємо, що другий випуск буде в більшості присвячений 100-тим роковинам народин Івана Франка. Просимо вже тепер надсилати відповідні статті, щоб вони могли бути своєчасно поміщені в ювілейному випуску.

Р е д а к ц і я

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЗВОЛЬНОЇ ДУМКИ

Видає: Українська Вільна Громада в Америці. Редактує Колегія.

Адреса для адміністраційних справ і грошових посилок:

Ukrainian Free Society of America, 2961-2965 Carpenter Avenue
Detroit 12, Michigan

У всіх справах Редакції звертатися на адресу Редакційної Колегії:

Mr. Mykola Nahirniak, 245 Centre St., Trenton 10, New Jersey

Ціна примірника 75 центів. Передплата на рік (4 числа) \$2.00.

РІК III.

1956

Ч. 9.

МИКОЛА КОВАЛЕВСЬКИЙ

СОВЕТСЬКИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ НА НОВИХ ШЛЯХАХ

(3 приводу ХХ з'їзду КПСС)

В історії СССР двадцятий з'їзд Комуністичної Партії Советського Союзу (КПСС) безперечно займе своє особливе місце. Недармо один з міністрів, Мікоян, промова которого після загального спрово-
здання Хрущова стояла в центрі загальної уваги, з перебільшеною
екзальтованістю орієнタルного темпераменту заявив, що цей з'їзд
буде мати "історичне" значіння.

Вже чисто зовнішні ознаки організації з'їзду давали передсмак нової "генеральної лінії" партії, головні засади котрої сформулював у шостигодинному спровозданні перший секретар КПСС, Хрущов а доповнив з більшою одвертістю Мікоян. У великій залі Кремля, де відбувалися наради з'їзду, як єдина прикраса видніла велика скульптура Леніна, натомість усунено портрет Сталіна і все, що могло би нагадувати вчорашнього диктатора, перед яким за його життя пла-
зували той самий Хрущов, чи Мікоян, чи Маленков, що був одним з найближчих його співробітників і "соратників". Другою особливістю з'їзду була та обставина, що делегатів на з'їзд, а їх було около 1600, виконавчі органи ЦК з Хрущовом на чолі, викликали до Москви окремими групами ще задовго до офіційного відкриття з'їзду (14. II) для так званих "регіональних" нарад. Ці групи делегатів почали прибувати до Москви вже від початку січня. Для них заре-
зервовані були всі кращі готелі советської столиці, так що коли у половині січня до Москви прибула перша частина членів нової за-
хідньо-німецької амбасади, виникли труднощі з уміщеннем диплома-
тів в найкращому московському готелі "Советская Гостінніца", що був переповнений з'їзовими делегатами. На цих попередніх нара-
дах окремих груп делегатів відбувалися "задушевні" розмови на те-
му плянованої модифікації "генеральної лінії" партії. Делегатів тре-
ба було підготувати психологічно до "розвінчання" Сталіна, якого
Хрущов ще на XIX партійному з'їзді три роки тому у своїй промові

назвав "нашим сонічком". Врешті, третьою особливістю з'їзду був, порівнюючи з попередніми з'їздами, довший час його нарад. З'їзд почався 14 лютого і закінчився 25 лютого, себто тривав 11 днів. Попередні з'їзди тривали звичайно три-чотири дні. Цікавою була також зміна "церемоніялу" з'їзду. Вже на першому засіданні Хрущов звернувся до делегатів з просьбою, не зустрічати кожного члена президії партії (раніше "політбюро"), який з'являється на трибуні, оваціями. "Ви маєте, казав він, вирішати всі питання, президія має лише виконувати ці рішення".... До цеї пори зобов'язував "сталінський" церемоніяль.

Ця спроба Хрущова заманіфестувати перед світом початок "нового курсу" в ССРР, не мала однак, як показали дальші наради з'їзду, успіху, бо при кожному його виступі делегати зустрічали його оплесками і оваціями. Змінити психологію підсоветської людини, навіть якщо вона є делегатом на партійний з'їзд і належить до упривілеєної верстви партійної бюрократії, не так легко, хоч би ця зміна й мала тільки зовнішній, тактичний характер. Атмосфера диктатури "колективного керівництва" накладала на з'їзд своє тавро і нова фразеологія про шкідливість "культу особи", себто тільки одного диктатора, — у нічім не змінила диктаторського устрою ССРР та його наслідків, що тяжкі над народами советської імперії, забиваючи самодіяльність народних мас і насильством гамуючи їх розвиток.

У чому ж полягає "нова" генеральна лінія КПСС і які наслідки можуть мати ухвалені в Москві нові напрямні політики ССРР? Першим і найважнішим пунктом постанов ХХ з'їзду є засудження культу особи і висунення на перший план колективного керівництва КПСС. Ця частина московської резолюції є скерованою проти Сталіна і сталінських методів правління у партії, суперечників зі зasadами так званої "партійної демократії", що їх після листопадової революції в 1919 проголосив Ленін. Цей виступ проти сталінських форм диктатури не має, розуміється, пічого спільногого з загальноприйнятими зasadами демократії і народоправства. Після смерті диктатора у березні 1953 р. советський провід втратив рівновагу і на тлі поділу провідних функцій у партії і в державі виникла повна декомпозиція советського апарату. Спроба Берії захопити партійний і державний провід була драстичним виявленням цеї декомпозиції та внутрішніх спорів у Кремлі. Тому що жадний з одинадцяти членів партійної президії не мав достатньої сили та авторитету, щоб заступити Сталіна, виявилась потреба колективної форми правління, при якому взаємна контроля відограє чи не найважливішу роль. Однак, цей процес внутрішньої консолідації советського режиму після смерті Сталіна ще не закінчений і питання створення рівноваги у провідній верстві, залишається відкритим. Вже той факт, що всі без винятку промови на ХХ з'їзді підкреслювали необхідність "колективного" проводу і безнастінно повторювали це гасло, свідчить про те, що реалізація цього гасла натрапляє на поважні перешкоди. Домінуюча роль першого секретаря КПСС Хрущова у всіх справах, як партійних так і державних, занадто кідається в очі, щоб можна було на слово повірити запевненням со-

ветських провідників про запровадження колективного проводу в партії і державі.

У зв'язку з засудженням сталінського "культу особи" знаменним є також засудження самого Сталіна, яко партійного ідеолога і теоретика. Особливо яскраво це виявилось у промові Мікояна, який пішов значно далі ніж Хрущов. Він закинув Сталінові фальшування історії ССРУ відомому "Курсі історії ВКПб" і дав гостру критичну аналізу майже всіх теоретичних праць Сталіна, а в тому числі також останньої його праці з 1952 р. "Економічні проблеми соціалізму в ССРУ". Більше того, Мікоян зі спеціальним натиском підкреслив шкідливість всеї діяльності Сталіна для ССРУ і для міжнародного комунізму. Обидва промовці, Хрущов і Мікоян, а за ними й інші, закликали до повороту до "лєнінізму", до "класичних" тез Маркса і Лєніна, причім більше Лєніна ніж Маркса. Мікоян, напр., цитував у своїй, на 45 картках машинопису написаній, промові 50 разів Лєніна, а тільки 11 разів Карла Маркса, а 5 разів хвалив Хрущова, так якби цей був після Маркса і Лєніна найбільшим теоретиком і ідеологом комунізму, хоч відомо, що Хрущов за ціле своє життя не написав жадної праці і не видав жадного теоретичного (і взагалі жадного!) свого твору з тої простої причини, що був все партійним бюрократом і ніколи нічого окрім циркулярів, не писав. Однак, була й певна ріжниця у промовах Хрущова й Мікояна: у той час, коли Хрущов називав троцькістів і бухаринівців заклятими ворогами народу, Мікоян, говорячи про "фальшування історії" признавав за ними співучасть у листопадовій революції 1917 і у розбудові комунізму та радів советським історикам базуватись не на газетних реліаціях з періоду внутрішньої боротьби тридцятих років, а на документах, що знаходяться в архівах. Що криється за цею ріжницею у поглядах, чи тактичні міркування чи глибші розходження — годі тепер сказати.

Але й заклики советських провідників до повороту до Лєніна треба приймати з певними застереженнями. У своєму політичному справозданні Хрущов зробив спробу піддати ревізії основні тези Лєніна, не згадуючи його імені, про неминучість "імперіалістичної" війни, яка має закінчитись упадком "капіталістичного" устрою і перемогою комунізму у світовому мірі. Хрущов висловив погляд, що ця теза була слушною до другої світової війни, після котрої загальні умови значно змінилися. Тому ця теза вимагає суттєвих додовнень. Сфера впливів комунізму, за Хрущовим, поширилась на інші країни з сотнями мільйонів населення. Комуністичний табор світу поєднає моральні і матеріальні засоби, щоб перешкодити "капіталістичній" агресії. Тому війна не є на думку Хрущова неминучою, а зміцнення противосоветського тaborу у "капіталістичних" країнах відкривають можливості парламентарної боротьби за здійснення комунізму. Таким чином Лєнінова теза про неминучість "імперіалістичної" війни, як єдиного шляху до світової революції, підлягла, як бачимо, досить ґрунтовній ревізії. Але мало того, — також теза Сталіна, яка до цеї пори була підставою цілої зовнішньої політики ССРУ про поділ світу на два тaborи — "капіталістичний" і "со-

ціялістичний" ССР — плюс "народні демократії", відкинена новою формулою Хрущова: "соціялістичний" сектор існує також у "капіталістичних" державах, маючи вплив на загальну політику цих держав. У резолюції ХХ з'їзду ця нова класифікація держав цілого світу сформульована так:

"В сучасний момент у світі існує не тільки капіталістична система; крім неї існує і розвивається могутній миролюбний соціялістичний табор, який має не тільки моральні, але й матеріальні засоби, щоб перешкодити агресії. Крім того, існує велика група інших держав (себто не "соціалістичних" — прим. автора) з населенням у кілька сот мільйонів, яка зайняла рішуче становище проти війни. Існує могутній світовий рух за мир. Могутнім фактором став робітничий рух у капіталістичних державах."

Отже, всі держави світу поділено на три групи: "соціалістичний" блок, що складається з ССР і "народних демократій"; група нейтральних держав, як Індія, Бурма, Швеція, Швейцарія і т. д., і, врешті, група країн, до котрих, додано, що у цих країнах "могутній" робітничий рух стає на перешкоді агресії реакційних елементів. Логічним висновком з цеї оцінки міжнародної ситуації є теза Хрущова про відмінність шляхів до комунізму у різних країнах і про різноманітність засобів боротьби за здійснення комунізму (ци теза була проголошена Хрущовом вже рік тому під час відомих переговорів у Білгороді з Тітом). Таким чином, друга теза Леніна про універсальність революційної методи боротьби за комунізм була на ХХ з'їзді також зревідована. Нова "генеральна лінія" КПСС після засудження "культу Сталіна" (в промовах резолюціях скрізь уживано виразу "культ особи") — тільки Мікоян відважився, але й то тільки один раз, назвати ім'я Сталіна і зревідування основних тез Леніна було одноголосно ухвалено.

Однак під час дискусії виявилось, що було три групи промовців: Мікоян з його отвертою і різкою критикою "сталінізму" та його однодумці, що так само гостро засуджували Сталіна, більш стриманий Хрущов і його підголоски та Молотов і Малєнков, що зовсім, майже демонстративно, стрималися від критики недавнього "батька народів". Можна припустити, що ці три течії існували серед делегатів з'їзду. Слід також зауважити, що деякі уступи промови Мікояна, хоч в них говорилося про давне минуле (кріваві чистки тридцятих років спеціально в Україні) мали актуальне значіння. Так, напр., Мікоян стверджив неслухність обвинувачень висунених проти першого секретаря ЦК КПБУ Станіслава Косюра, зліквідованого у 1937 році. Але всім відомо, що ніхто інший, як Молотов, тоді з доручення Сталіна переводив цю ліквідацію Косюра та інших "українських" комуністів (Чубаря, Постишева і т. д.). Таким чином цей захід Мікояна, хоч і спрямований був проти Сталіна, влучив у Молотова. Так само й Хрущов є відповідальний за розгромлення "українського" ЦК, бо ж ніхто інший, як він, був делегований Сталіном до Харкова і Києва, щоб усунути провід КПБУ і стати першим секретарем КПБУ. Чи гострій виступ Мікояна буде ще мати якіс-

наслідки у внутрішній боротьбі серед кремлівських вельмож, показує будучина.

Взагалі, ця "регабілітація" постріляних чи замучених своїх таки однопартійців викликала враження якоєсь макабричної церемонії. Бо ж і справді, зі сучасників цих, закотованих сталінською диктатурою "апаратчиків", тільки старий Петровський дожив до ХХ з'їзду, всі ж інші загинули "під стenkoю", як "вороги народу". Макабричний характер цього акту спізненої "регабілітації" полягає в тому, що її проголосили ті самі люди, що допомагали Сталінові переволити кріваві "чистки" і ниніць своїх-же таки товаришів. Справа ця виглядає більш менш так: у 1933 році Постишев допровадив Скрипника до того, що він покінчив самогубством. Інших "українських" партійців, як напр. Любченка, допровадив до розлуки, а пізніше і він покінчив самогубством, застріливши перед тим всю свою родину. Потім приїхав Молотов і ліквідував Косюра та інших, а ще трохи пізніше Хрущов ліквідував Постишева та інших. Мабуть, вибух Другої Світової Війни перешкодив, щоб ця крівава нитка кліки злочинців була продовжена, і Хрущов тепер не міг би промовляти з трибуни ХХ з'їзду... Кріваве коло злочинів Кремля ще й тепер не замкнулось, які б резолюції не прийняв з'їзд. І якщо "партії" та "апаратчики" мусіли переживати такі страхіття терору диктатората, то можна собі представити, який жах і знищення мусіли переживати ті, що не належали до партії і були тільки об'єктом ще страшнішого терору...

Але вертаємося до дальнього перебігу ХХ з'їзду. Вибір нового ЦК і нової президії КПСС відбувся "зорганізовано" — запропонована ліста членів нового ЦК була затверджена *en bloc* **одноголосно**. Після закінчення з'їзду новий ЦК вибрав президію та інші керівні органи КПСС. Цікавим моментом цього останнього акту ХХ з'їзду було значне посилення так званої військової групи у новому ЦК. З загального числа 22 маршалів ССРР двадцять увійшло до ЦК, з того 8 стало повними членами ЦК, а дванадцять — заступниками членів. Загально признаний провідник цеї групи маршал Жуков був вибраний заступником у члени президії, — цього найвищого органу советської диктатури. Під оглядом кількісної репрезентації військової групи у порівненні до старого складу ЦК, обраного на XIX партійному з'їзді у листопаді 1952 р. ще за життя Сталіна, мало що змінилось, бо й тоді до ЦК увійшло около 25 військових. Але існує велика різниця кваліфікаційного характеру. У 1952 році обрані були побіч кількох маршалів переважно середні і молодші старшини советської армії (Жуков був обраний тоді тільки заступником у члени ЦК). Тепер же до ЦК увійшла вся мілітарна еліта ССРР. Становище маршала Жукова, як заступника у членах партійної президії і повного члена ЦК, стає міцнішим як у партійних, так і у загально-державних справах ССРР. Він є першим в історії ССР кадровим маршалом, що дійшов до найвищого джерела влади, — президії КПСС. Тут варто пригадати, що від листопадової революції 1917 всі "наркоми" чи міністри оборони, не були кадровими старшинами, а цивільними видатними партійними

діячами, яким ЦК партії повіряв головну команду червоної армії. Вони всі належали до "Політбюра" (відповідник теперішньої президії партії), першим був Лев Троцький (доля його відома), другий Михаїл Фрунзе (помер 1925 під час операції переведеної лікарями з на-казу Сталіна у таємничих обставинах); третім "наркомом" оборони став Ворошилов — теж партійний діяч і співробітник Сталіна; врешті, вже під час Другої Світової Війни цю функцію перебрав Сталін, а після нього Булганин, що теж був "партійним" маршалом, а не кадровим старшиною. Всі ці "наркоми" і міністри оборони були членами "Політбюра" чи партійної президії. У 1955 році, коли Булганин став головою уряду ССРС, то це був призначений перший раз кадровий маршал Жуков міністром оборони, але він не увійшов до складу партійної президії, як це було зі всіма його попередниками. Він став одним з тридцяти ресортових міністрів ССРС, що відповідають тільки за свій ресорт і не мають впливу на загальну політику ССРС. Тепер коли вся військова еліта ССРС увійшла до ЦК, а представник цеї еліти став навіть запасовим членом партійної президії ситуація Жукова змінилась. Яко повний член ЦК і запасовий член президії КПСС Жуков на підставі існуючої у ССРС традиції мав би бути призначений заступником (звичайним, а не "першим" як Мікоян чи Молотов) голови уряду і тим самим увійти до президії ради міністрів, що у ССРС функціонує як властивий "кабінет", який вирішує загально-державні справи внутрішньої і зовнішньої політики.

Як відомо, склад повних членів партійної президії залишився той самий, що був обраний у 1952 році на XIX з'їзді, розуміється, без померлого Сталіна і без розстріляного Берії. Единим винятком є Олександр Кириченко, — перший секретар КПУ, який тоді не був у президії, а шайно у 1955 р. був докооптований до президії. Отже, дійсних членів президії є тепер 11: Ворошилов, що виконує репрезентаційну функцію голови президії Верховного Совету, Булганин (голова уряду), Хрущов — перший секретар, Молотов — керівник зовнішньої політики, Суслов впроваджений до президії вже після XIX з'їзду яко шеф пропаганди, Кириченко, яко делегат КПУ, Мікоян, Маленков, Каганович, Первухін і Сабуров, яко керівники економічних ресортів. Опірч маршала Жукова обрано на запасових членів президії ще п'ятьох (до цеї пори було три), членів — Брежнєва (Казахстан), Мухітлірова (Узбекістан), Шепілова (редактор "Правди"), Шверника (профспілки) та єдину жінку секретарку московського комітету партії Фурцеву. Це збільшення числа запасових членів президії партії з трьох (після кооптації Кириченка у 1955 р.) залишилось тільки двох запасових членів, а властиво з двох нацість має свою декоративну ціль — висунення маршала Жукова на першу лінію політичного проводу треба було трохи занулювати і зменшити враження цього акту, щоби зневалізувати небезпеку соціетського "бонапартизму".

Національні справи взагалі, а українська проблема зокрема безпосередньо не заторкувались на ХХ з'їзді. Однак, у дійсності ці справи відогравали у нарадах партійного з'їзду досить значну ротю.

Які прояви цього зацікавлення українською проблемою з'їзду? Отже, передовсім обрання Кириченка до президії КПСС, себто затвердження його попередньої кооптації, має свою вимову. Слід пригадати два факти з історії взаємин між ССР і УССР. До червня 1953 року, себто за весь період сталінської диктатури, першим секретарем КПБУ, а пізніше КПУ ніколи не був комуніст українського походження. З винятком Кагановича, що хоч і Жид, але походив з України і був громадянином УССР, всі інші перші секретарі КПУ були делеговані з Москви. Нагадаємо важливих з них: Молотов (1920-21), Станіслав Косюр (польського походження), Постышев (Москаль), Хрущов (Москаль), Мельников (Москаль). Щойно після смерті Сталіна у зв'язку з "новим" курсом, на місце Мельникова був призначений Кириченко. Одночасно, він був призначений на місце Мельникова запасовим членом президії КПСС, що відповідало усталеній віддавна традиції — перший секретар КПУ завше був запасовим членом "Політбюро", себто президії КПСС. Отже, призначення "українського" комуніста першим секретарем КПУ було першою ознакою посилення ролі УССР у совєтській системі. Обрання Кириченка дійсним членом президії на ХХ з'їзді є другим фактом що свідчить про питому вагу української проблеми. Але є ще й інший факт, що показує побільшення ролі проводу УССР у загальносоюзному мірілі. Безпосередньо після закінчення ХХ з'їзду, коли новий ЦК відбув своє перше пленарне засідання 28 лютого вирішена була, як одна з перших справ порядку денного, справа утворення комуністичної партії російської федерації (РСФСР). ЦК постановив спочатку утворити так зване "Бюро ЦК КПСС по РСФСР". В офіційному звідомленні подано і скайл цього бюро з Хрущовом на чолі. Пригадаймо, що до цієї пори кожна з 16 союзних республік окрім РСФСР мали свої КП, що підлягали КПСС та її ЦК. Російська республіка не мала своєї партійної організації з тої причини, що КПСС власне й була тою російською організацією, що стояла на чолі всього партійно-політичного апарату. Як відомо, цей аргумент відогравав велику роль під час виступів української опозиції у КПБУ ("шумськізм") при кінці двадцятих та і у тридцятих роках. Аргумент цей набрав актуальності після того, як Хрущов на пленумі ЦК у вересні 1954 р. вказав на потребу децентралізації і поширення компетенції союзних республік (у першу чергу УССР і Азербайджанської ССР згляду на промисловий розвиток цих республік) за рахунок компетенції союзних інстанцій. Так чи інакше, постанова нового ЦК про утворення партійного "бюро" для РСФСР є доказом структуральної зміни КПСС у напрямку деякої децентралізації. Ця реформа є також доказом, що проблеми національних особливостей і відособленкових тенденцій окремих республік не тільки нерозв'язані, а, навпаки, набрали останнім часом гострішого характеру. Розуміється, все це має у советських умовах тільки **релятивне** значення, бо ні Кириченко, ні правід КПУ, ані уряд УССР не представляють українського народу, ані навіть частини його, а є урядовцями Москви. Але все це вказує на велику **кризу советського устрою** та його "колективного" проводу, що горячково шукає нових

шляхів, щоб знайти вихід зі сліпого кута, в який його загнала диктатура.

Деякі західні коментатори окреслили московські постанови та весь перебіг ХХ з'їзду КПСС **сенсаційними**. Безперечно, ці постанови повинні статися об'єктом докладних студій. Істотним є встановити **причини** цеї зміни "генеральної" лінії КПСС. У цьому пункті погляди західних коментаторів та експертів європейського сходу не є однакові. Спробуймо дати коротку аналізу цих поглядів та оцінок.

Перша версія: Советський провід переконався, що тактика "епохи" Сталіна та, виникаючі з неї, зовнішня політика СССР напіткала на спротив вільного світу і дала негативні результати — утворення Західного Бльоку з величезним промисловим і військовим потенціалом, що може загрожувати СССР. Тому советський провід змінив зарадто догматичну політику, що її провадив Молотов у міжнародних проблемах на більш еластичну, дослідовану до нового укладу сил після Другої Світової Війни. Слабою стороною цеї версії є той факт, що московські постанови торкаються не тільки зовнішньої політики СССР, а у значній мірі також проблем внутрішнього характеру. Отже, це пояснення причин зміни "генеральної лінії" не вичерпує цілої проблеми.

Друга версія: Проголошенні на ХХ з'їзді зміни (скасування культу Сталіна, ревізія деяких тез Леніна і Сталіна та інше) мають лише тактичний характер і для дальнього розвитку СССР мають лише поверхневе значення, — а все залишається по старому: замість "диктатури Сталіна" є диктатура "колективного проводу", замість культу Сталіна, культ КПСС. Хоч така оцінка і має в собі деякі елементи правдоподібності, то вона не вичерпує проблематики советського розвитку. Такі постанови, як засудження сталінського підручника "історії ВКПб" на якому вчилися дотепер не тільки у СССР, а і в країнах "народної демократії" та в інших осередках міжнародного комунізму, як також регабілітація засуджених сталінськими трибуналами опозиціоністів — такі постанови мають глибше значення і тільки тактичними міркуваннями їх пояснити не можна.

Третя версія: СССР вступив у новий період економічного розвитку. Початкова стадія примусової індустриалізації з будовою каналів, нових міст, індустриальних "гігантів" закінчилась. Господарчий потенціял СССР є такий великий, а індустриальний розвиток такий інтенсивний, що СССР може приступити до вирішення більш складних завдань і до господарської експансії у тих частинах світу, де дотепер "капіталістична" індустрія займала панівне становище. Ці завдання вимагають більш "інтелігентних" робітників і технічного персоналу, що працювали б "не за страх, (як за сталінських п'ятирічок) а за совість". У зв'язку з цим підноситься значення советської інтелігенції — техніків, інженерів, різного роду фахівців та працівників науки. Ця численна верства разом з господарськими керівниками готова працювати для вирішення більш складних завдань, але вимагає для себе двох речей — певності внутрішнього дня, себто скасування системи терору, у якій ця верства перебувала за епохи Сталіна та відповідних політичних гарантій, що представники її будуть допущені до співвідповідальних функцій у

державі. Речником цеї версії советських "хозяйственників" (господарських фахівців) і був Мікоян. Ця третя версія може найбільше зближена до правди, бо ж і справді ССР виступив в останньому часі як конкурент "капіталістичної" системи на світових ринках, особливо в середній Азії і на Близькому Сході. Але й ця версія не вяснює справи до кінця, навіть якщо не брати під увагу занадто оптимістичної оцінки експанзійних можливостей советського промислу і цілій господарської системи ССР. Виступи советських економічних фахівців в Індії, Бурмі чи на Близькому Сході мали більше демонстративний як діловий характер. Навіть на ринках цих країн ССР не був встані зробити поважнішої конкуренції індустріальним державам світу, зате використав всі можливості для викликання політичних ускладнень. Але в цій версії є крихітка правда, яку треба лише розвинути.

Інтенсивна індустріалізація і переведення п'ятирічних плянів, а також насильна колективізація сільського господарства вже перед вибухом Другої Світової Війни допровадили до глибоких соціальних зрушень і до нової соціальної диференціації советського суспільства. Цей процес був поглиблений потрясениями Другої Світової Війни і новими суспільно-економічними реформами після війни. У ССР витворилася численна і впливова провідна верстva советської економіки — усі ті сотні тисяч червоних директорів промислових підприємств, технічної інтелігенції, різного роду фахівців, керівників "колхозів", начальників різних господарських секторів і т. д. Ця верстva господарської бюрократії ССР хоч і знаходиться у сфері впливів партійної ідеології, має свої групові заінтересування і специфічні прагнення, які не завше покриваються з наставленнями партійної верхівки. Сталін тримав цю верстvу господарської бюрократії терором і насильствами під своєю контролею, яку називав контролею партії. Вже після Другої Світової Війни ця група советської бюрократії поволі переходила від оборони своїх інтересів до наступу, а після смерті Сталіна процес кристалізації загальних прагнень цеї верстvи тим швидше розвивався, що паралельно утворювалася замкнена у собі військова група, що поволі ослабила партійну контролю над армією і зайняла ключеве становище у цілому советському суспільству. Партійний провід став перед альтернативою — затіснити вузол сталінського терору і затримати своє панівне становище ціною повторення кріявих "чисток" тридцятих років або піти на певні компромісові розв'язання пекучої проблеми нового укладу суспільних сил. Двадцятий партійний з'їзд був скликаний, щоб цю другу компромісову формулу партійного проводу санкціонувати і віднайти шляхи до політичної рівноваги так потрібної в розхитаному механізму советської системи. Можна припустити, що натиск так званих партійних низів на Хрущова і на весь партійний провід, був дуже сильний, бо тільки тим можна пояснити такий ризиковний з точки погляду внутрішньої політики советської держави крок, як звалення у болото найбільшого авторитету советського і міжнародного комунізму, яким був Сталін. Пригадати належить, що терор тридцятих років фізично знищив близько трьох мільйонів людей, що

так чи інакше працювали у системі советської держави, не рахуючи розуміється, тих мільйонів українських селян і робітників та інтелігенції, що згинули під час колективізації сільського господарства. Цеспотизм Сталіна і тих, що на ХХ з'їзді від нього відрікались, запровадив велику імперію червоної диктатури на межі політичної і економічної катастрофи. Період глибокої кризи змушує советський провід до компромісних розв'язань і до переоцінки затверділих догм і ідеологічних формул російського комунізму. Найближча вже будуччина покаже, чи ці компромісові розв'язки сучасної проблематики ССРР затримають розкладовий процес советської держави та її комуністичної олігархії, яку ХХ з'їзд назвав "колективним проводом".

ОСТАП ТАРНЯВСЬКИЙ

ПОЛІТИЧНИЙ ДОРОГОВКАЗ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

На просторі трьох останніх сторіч української історії є дві події, що височіють, як два горді шпилі та й які стали символом української державної самобутності і дорожковазом до неї. Це тріумфальний в'їзд переможного українського козацького війська під булавовою гетьмана Богдана Хмельницького у Київ і проголошення української самостійної республіки в тій же українській столиці під захистом українського війська, якого творцем і провідником історія вибрала Симона Петлюру. Дві дати великих європейських революційних зривів: 1648 рік і 1917 рік — це два переломові моменти для України, що й започаткували самостійне державне життя українського народу. Ці дві дати вказують теж на ті ж самі характеристичні ознаки творення української державності. Як Українська Козацька Держава, так і нова Українська Республіка повстають не у вигліді кабінетних договорів, чи династичних маніпуляцій, але родяться у вогні двох всенародніх революцій — силою і волею українського озброєного народу. Обі ці епохальні для життя українського народу події висувають двох народніх провідників, які не лише очолють українську державу, але теж стають її уосібненням і символом її для майбутніх поколінь. В обох цих випадках існування української державності вказувало не лише на мілітарну силу України, але теж і на політичну концепцію, яка могла б утвердити здобутки української збройної сили. Тому теж для крашого зрозуміння цих двох вершинних подій української історії треба перевести порівняння їх, а райдше перевести порівняння між обидвома державними мужами, які очолили ці два періоди української державності.

Богдан Хмельницький був беззаперечно у кращому становищі, ніж Симон Петлюра, коли рішив про збройну боротьбу на захист прав українського народу. Тоді існувала ще Січ із великою традицією переможних походів; існувало українське лицарство — козаки, які — як професійні вояки — легко включились у започатковану Хмельницьким війну. Та й самий Хмельницький — це перш усього

зnamенитий організатор і полководець-стратег. Він блискучими маневрами розбиває ворожі армії, займає і кріпко держить усю українську територію, що більше має змогу не лише зовсім зламати ворожу силу, але й рішати про справи у ворожому таборі. Але всі ці надзвичайні організаційні й військові досягнення Хмельницького не знайшли утвердження в політичній і дипломатичній акції. Перш усього великому рухові, який має на ім'я Хмельниччина, бракувало з першого часу ясної скристалізованої політичної думки, а в самого гетьмана ще не зовсім твердо стояли українські державно-творчі елементи. Ми бачимо, як поволі з воєнними успіхами український гетьман з mestника за кривди українського народу — під впливом нуртуючих в Україні політичних струй стає на шлях державно-політичної дії. Можна різно оцінювати політичну діяльність Хмельницького, але вона була беззаперечно вислідом тих політичних думок, які існували в той час в Україні.

Історики визначили три політичні напрями в українській політиці часу Хмельницького: незалежницько-український, який вирощувала Могилянська Академія, як теж два компромісів: польнофільський і русофільський. Найчисленніших прихильників мав русофільський напрям. Він охопив досить значні широкі козацькі маси. Саме під їх тиском, як теж у висліді особистої дипломатичної акції патріярха Паїсія, який діяв сам і через місцеве духовенство. Хмельницький прихилився до цього напряму і він завів Його до Переяславської умови. Польнофільський напрям мав прихильників у козацької старшини й української шляхти, а теж у високого духовенства з митрополитом Сильвестром Косовим у проводі.

Тож щойно після блискучих перемог на полі боїв, Хмельницький почав шукати політичної форми, яка мала утвердити ці Його воєнні здобутки. Що ця політична концепція не була така геніальна, як Його воєнні діла, — це не виключна вина Хмельницького. В Україні тоді ще не було вповні виробленої державно-політичної думки, не було українського політичного осередку, який міг би випрацювати відповідальну політичну програму. Геніальний полководець, який розв'язував найбільше заплутані воєнні ситуації, в політичній діяльності пішов по лінії найсильнішої в той час політичної групи і ця група рішила про обличчя України в час її козацької державності та й про її майбутнє.

В інший час вийшов на політичну арену Симон Петлюра. Це був час великого зросту ідеологічно-політичної думки не лише в Україні, але в цілій Європі та й сам Петлюра з'явився в той час розгару ідейно-революційної боротьби зрілим і переконаним політичним діячем, який знати чого хоче і до чого змагає. Уроджений в самому серці національної України — в Полтаві і в тій же Полтаві в Духовній Семінарії, яка перш усього вирощувала національну свідомість української молоді, вчиться, і виховується, і бере діяльну участь у студентському житті. А це життя полтавських студентів було насычене політичною активністю, про що свідчать: Всеукраїнський Студентський З'їзд у Полтаві 1901 року та й значні заворушення в самій Полтавській Семінарії 1902 року. І в студентському з'їзді, і в заворушеннях приймає участь студент Симон Петлюра. В той час відбулась теж Перша Конференція Революційної Української Партії

(РУП) і Петлюра був у курсі справ цієї конференції, як її член. Ця заарання політична діяльність Петлюри привела до того, що його виключено із Семінарії, зв'язуючи його ще сильніше з політичним рухом. Селянські заворушення в 1902 році в Полтавській і Харківській губерніях, що були прологом першої революції в Росії, дали Петлюрі доказ про бойову здатність селянства. Розмах і сила цих заворушень утвердили в Петлюри переконання, що селянство може стати союзником революційної демократії в боротьбі з царатом.

Але рівночасно з тим Петлюра підкреслював незорганізованість, стихійність і бунтарський характер цих заворушень і вже тоді вважав злочином пхати селян на такі виступи, коли ще акція відповідно не підготовлена. Він радив повести освідомлючу працю, а щойно тоді революційну пропаганду.

Цей погляд залишився незмінний у Петлюри на все життя. Він вірив, що є певні й окреслені моменти, які дають змогу і право на революційний чин і що до цих моментів треба стати підготованими. Цією вірою він перекликається із Шевченком, який пророчими словорядами перед пів сторіччям болів над тим, що

"Україну злії люди
присплять, лукаві, і вогні
її окреденою збудять."

Революційні події не лише кристалізували політичну думку Петлюри, але теж впливали на поглиблення його знання. Його праця при виданні "Історії Кубанського Війська" разом із проф. Щербиною в Катеринодарі на Кубанщині дала йому не лише глибоке знання і розуміння історії казаччини, але теж мала вплив на формування характеру майбутнього провідника української держави.

В Київ повернувся Петлюра завершеною людиною: індивідуально й політично, палким українським патріотом із перевагою — як заявляв Порш — у всьому національного а не соціального моменту.

Таким був і буде вічно Петлюра — українським патріотом, який понад усе ставить загальні державно-національні справи від групових і партійних.

Це його національне становище обсервуємо в його діяльності в РУП, а згодом — від часу зміни назви партії в 1905 році — в Українській Соціал-Демократичній Партиї. Він цілою душою підтримує політичну програму соціалістів-демократів із вимогою повної автономії для України з власним парламентом і законодавством. Він далі не лише противиться проектові злиття Української Соціал-Демократичної Партиї з російською, але веде відверту боротьбу за її самостійність.

Політичний розум Петлюри пробивається в його журналістичній праці у "Вільний Україні", у "Слові" і найвиразніше в "Українській Жизні". Саме на становищі редактора цього українського офіціоза російською мовою в Москві, Петлюра виявив свій обґрутований політичний світогляд і політичний розум.

У великих революційні дні він активний і рухливий: виступає і радить на зборах і мітингах, промовляє з парламентарної трибуни Української Центральної Ради. Але не самій революційній діяльності він дає себе захопити. Він шукає способів утвердження української влади і тому всю енергію посвячує організації українського

війська. Він іде за тією державною традицією, яка є основою державної самобутності народу.

Так Петлюрі належить честь організації українських збройних сил, які станули в охорону молодої української республіки.

Всеукраїнські військові з'їзди висувають Петлюру у провід українського війська — не зважають на те, що в нього не було ні військової ж підготови, ні військової ранги.

Справдилися слова приятеля українського народу Й особисто Петлюри з днів побуту в Москві — академіка Корша, що сказав: “Петлюра із породи вождів, людина того типу, що закладала колись династії, а в наші демократичні часи стає національним героєм. Йому призначено бути вождем”. Скромний і незнаний загально Петлюра стає завдяки силі своєго характеру і політичного розуму духовим провідником українського війська, а далі його головним командантом, та й духовим провідником української державності, а далі політичним її керівником.

Завдяки Петлюрі українське військо демонструє свою національну свідомість і впливає на політичні потягнення українського уряду. Це ж політичний розум Петлюри, що в постановах Другого Військового З'їзду говориться про цілковиту підпорядкованість війська найвищому органові влади: Українській Центральній Раді, як теж і про толеранцію до Росії, бо Україна була ще не зголосила своєї самостійності та й не була підготовлена до збройного конфлікту.

Та й щойно у висліді цього Другого Військового З'їзду Українська Національна Рада видала свій перший універсал, в якому проголошувала Україну вільною, хоч і в злуці з Росією.

В першому уряді України: в Генеральному Секретар'яті Симон Петлюра став першим секретарем військових справ України.

На цьому пості він докладає всіх зусиль, щоб відновити традиції українського війська. Досягти цього можна було створенням єдиної української армії. І цьому ділу присвятив себе Петлюра. Треба підкреслити, що у Симона Петлюри глибоко утвердженні були принципи демократичної свободи, що не дозволяли йому ніколи на узурпаторство влади. А були випадки, що саме за широке тлумачення цих принципів у час, коли саме свобода була надхненням і наказом великих революційних чинів, приводило до анархії, з якою треба було зводити цілі бої. Коли у Петлюри прийшли непорозуміння з прем'єром Винниченком, він уступив із посту секретара військових справ і зайнівся організацією українських національних полків на Лівобережжі. У війську і для війська жив Симон Петлюра ввесь той бурхливий час, коли Україна проголошувала свою незалежність і коли — вже незалежною республікою — підписувала мир у Бересті. Він був діяльний в обороні молодої української республіки перед навалою большевицьких московських орд від самого початку московської агресії в грудні 1917. Хоч Петлюра не був у тому часі в уряді, а наспаки, був у деякій навіть опозиції до уряду, то він вів себе, як глибокий демократ і політично та й громадсько дисциплінований діяч. Він теж активно бореться на фронті і перший зі своїми відділами увійшов до звільненого Києва і щойно тоді подався на становище приватної людини. Але ні становище приватної людини,

ні теж чотиромісячний побут у в'язниці за гетьманату не відірвали Петлюри від політичної дії. Коли 14 листопада 1918 року Скоропадський видав грамоту про федерацію з Росією і тим перекреслював усі політичні здобутки українського народу включно з його самостійністю, хвиля революції пішла по Україні, а її бойовим кличем було ім'я Петлюри. Народ закликав свого провідника до дій. Хоч у народному повстанні формально брали участь три партії: соціал-революційна, соціял-демократична і самостійники, — то душою військової організації повстання був Симон Петлюра, який здобув собі популярність і славу вже за короткий час української державності.

В'їзд українських військ під проводом Симона Петлюри до Києва 14 грудня 1918 року — хоч і не так парадний, як тріумфальний в'їзд Богдана Хмельницького у Київ 3 січня 1649 року — був не менше вроčистий. Росіянин Станкевич так описав цей в'їзд: "Петлюра увійшов урочисто. Дивно було дивитись на його карні відділи, що йшли стрункими колонами по вулицях міста. Все це були селяни, що повстали на заклик свого народного героя. В сірих шинелях, мовчки, приспішено, але спокійно йшов відділ за відділом".

Знову Симон Петлюра в тій самій ролі, в якій бачили ми його в час Центральної Ради. Його головна ціль створити єдину українську армію з усіх повстанських загонів: створити збройну охорону української республіки.

В час відновлення демократичних основ правління в Україні, коли знову почало цвісти українське державне життя, коли вроčисто об'єднувались усі українські землі довкола вікової української столиці Києва, коли в тій же українській столиці радив український парламент: Конгрес Трудового Народу України, — Петлюра формував збройну силу, яка мала охороняти молоду українську державу від усіх ворогів, що з усіх сторін сунули на неї: від російських більшевиків, від Поляків, від російських білих загонів підпертих Антантою і від української збольшевизованої анархії.

Політичні розрахунки Петлюри на Антанту не можна було здійснити. Але не було української дипломатії й Антанту обмотала російська дипломатична служба, яка працювала для відновлення єдиної неділімої Росії. Та й на порозуміння з Антантою не був приготований український народ. Антантські війська, які вже зробили були висадку з Чорного моря, лякали населення України новою окупациєю. Українські маси — як це передбачив Шевченко і передчув самий Петлюра — були приспані віковою неволею, а тепер ішли за найрадикальнішими гаслами. До того ж політичні провідники України: Винниченко, Грушевський, Шаповал, Донцов, Ім. Дорошенко і інші вийшли за кордон, залишаючи поле бою для більшевицької агітації. В той великий момент проби з провідників української революції єдиний Петлюра залишився вірний на посту. Що більше, він тепер виказав у цій найбільшій пробі свою мужність і відновіданість, як державний муж і провідник народу.

В час, коли Україна бльокована Антантою, оточена ворожими сусідами — Петлюра знову шукає опертя в армії, на власні сили українського народу і навіть урядовою заявюю Директорії прирікає, що ніколи ніяких чужих військ закликати на Україну не буде. Ор-

ганізаційні заходи Петлюри дають вислід: устроють боєздатну армію та й підносять її вартість. У двомісячних боях війська Української Народної Республіки і відділи Західної Української Народної Республіки здобувають свій спільній воєнний апогей і 30 серпня 1919 року входять до Київ, зламавши силу большевиків.

Програма не змінила думки Петлюри про рішальну вартість своєї військової організації і потребу дипломатичних союзів. Уже перед залишенням української території, Петлюра заявив, що "неможна розпустити в'їськової організації, бо це означатиме її знищенння". Ця думка була заложенням Зимового походу, який засвідчував тягливість боїв за українську державність, а тим самим дальше існування цієї державності. Зимовий похід означає теж, що визвольна війна мала реальний ґрунт в Україні та й що український уряд мав тісний зв'язок із широкими масами населення України. Північні військові дії вже дуже ослаблені частин українських збройних сил, які брали участь в Зимовому поході, — це переможний похід ідеї української незалежності та й доказ прив'язання українського народу до свого війська, яке він годував, зодягав і всячими способами йому допомагав. Хоч Симон Петлюра в Зимовому поході участі не брав, то час перебування у Варшаві використав він на створення нових військових формaciй для нового походу в Україну і для здобуття союзників.

Уклад Петлюри з Пілсудським 22 квітня 1920 року йшов по лінії політичної орієнтації на Антанту і базувався на спільному ворожому становищі обидвох мужів до Росії, яка вона не була б: біла, чи червона. Знову ж українські війська — тим разом спільно з польськими — вступили у Київ. Але цей третій в'їзд Петлюри у Київ не мав уже величі першого. Населення вороже ставилось до польського союзника, вбачаючи в ньому нового окупанта. У Петлюри і далі горіла думка зорганізувати сильні українські військові сили, змобільзвати населення, яке тепер — пізнавши большевізм — охоче йшло на мобілізацію, але недостача воєнного матеріалу не дозволяла виконати це завдання. 21, листопада 1920 року закінчились військові дії українських збройних сил, створених і ведених Симоном Петлюрою.

Ще осінню 1921 року очайдушна група ген. Юрка Тютюнника вийшла в останній похід в Україну, перенісши в боях український прапор незалежності аж під Київ. Під Базаром большевицькі війська вистрілюють решту 359 вояків цієї групи, яка не хотіла здатись і цим геройським актом закінчила воєнну кампанію в обороні української самостійної держави.

Від першого трагічного бою — від українських Тернопілів під Кротами 29 січня 1918 року до останнього трагічного акту під Базаром 21 грудня 1921 року — це чотири роки безпереривних боїв українських збройних сил, яких надхненником, організатором і командантом був Симон Петлюра. Визвольна війна Української Народної Республіки, хоч скінчилася прогрою України, врятувала західний світ від навали большевизму, як це продовж історії часто повторялось, коли Україна була заборолом заходу перед ордами сходу. Та ця визвольна війна України мала ще більше значення. У цій війні

повстала українськ нація і в цій війні повстала українська державно-політична думка.

Саме побут за кордоном використовує Симон Петлюра для акти-візації політичної діяльності в користь України. Віра в перемогу української справи в нього вічно жива. Переоцінка вартостей дає йому змогу бачити і зло, і добре і він так пише в одному з листів: "Головною причиною, що вплинула на сучасне становище української нації, була і залишається її незорганізованість і непідготованість до державного будівництва". Ці слова провідника української визвольної війни — не лише оречення про минуле, але заповіт для майбутнього.

Побоювання Петлюри ще у час перед революцією, коли він — перекликаючись із Шевченком — сумнівався у підготованість українського народу до революції, були оправдavі. На еміграції Симон Петлюра в почутті відповідальності за український народ і його історію залишив напрямні для дальшої визвольної акції, передумавши їх глибоко та й приміривши до безпосередніх спостережень із своєї діяльності. У згаданому листі Симон Петлюра висловлює думки, які не лише характеризують його, як досвідченого політика, але є і далі актуальні й будуть ще актуальні в майбутньому. Він пише: "Коли нація організована, вона переборює уємне значіння несприяючих чинників і дає собі раду навіть з більшими труднощами, як ті, що їх мала наша нація в 1917 - 1920 рр. Наша нація, беручи справу об'єктивно, і не могла ці труднощі перебороти. Такий вислід з наших змагань 1917 - 1920 рр., який ми маємо на сьогодні, не може ні дивувати, ні викликати заневіри щодо майбутнього у кожного, хто має чуття дійсності.

Я належав до тих діячів, що не переоцінювали потенцій нашого народу у 1917 - 1920 рр., але вважали обов'язком ці потенції розвивати і кристалізувати. Я вважаю, що лише в процесі крівавої боротьби, шляхом великих жертв і "великої крові" наш народ може заслужити собі право на самостійне державне життя. Бо тільки кров пролита в оборону великої ідеї може зробити цю ідею рідною для народу, зрозумілою для нього, дорогою і святою остильки, що він не заспокійтиться доти, поки не побачить її зреалізованою у великому чині і реальному факті.

Я не знаю більше тривкого цементу, що зв'язує розспорожені сили нації, як знову ж таки кров пролита нею для своєї національної ідеї. Я не знаю нічого сильнішого, нічого більше творчого для повстання легенди і традиції — цих ірраціональних елементів будівництва держави — як знову ж таки кров, але кров пролита свідомо, кров своя і чужка-ворожа. Без крові нема нації, принаймі нації моральної, організованої нації.

Але я не знаю нічого більш злочинного, більш обурюючого, більш шкідливого для нації й її боротьби за свою національну ідею, коли ця кров проливається по дурному, без найменшої надії на те, що від пролиття крові буде користь.

Ог через те я з великою тривогою думаю про майбутнє, шукаючи засобів для того, щоб не допустити до несвоєчасного, неекономного, а через це страшенно небезпечного для державної майбутності нашої нації пролиття крові." Ілі далеко передбачливі думки

проводника української нації спрощувались уж під час другої світової війни. Знову ж покладено за великі надії на саму потенціальну силу українського народу, яка беззаперечно є головним фактором для державного будівництва, але для якої потрібно виробленої політичної цілеспрямованості. В той час були намагання використати цю потенцію народу, покладено підстави для організації збройної сили народу, чи то у формі УПА, чи теж у формі Дивізії "Галичина", але всі ці заходи без політичної державницької дії не мали і не могли мати ніякого позитивного значення в творчому державному будівництві. Саме порівнання з 1917 - 1920 рр., найкраще характеризує ці недомагання. В час визвольної війни 1917-1920 рр. була оформленена політична сторінка української державності та все ж відсталість і непідготованість народу, а ше й противовінні, протидержавні гасла цього революційного періоду і брак дипломатичної української акції — не дозволили її зреалізувати. В час другої світової війни вже не було змоги встановити цієї політичної форми української державності, а сама військова організація (нехай спонукана найбільш патріотичними поривами) мусіла привести навіть до братобівства із-поза воєнних ліній двох ворожих сил.

Всі військові й революційні дії мусять бути ведені політичним проводом. У Симона Петлюри знаходимо теж повну політичну програму, яка теж актуальна і сьогодні і для майбутнього. Її подав Симон Петлюра у таких тезах: а). Шлях української державності йде через Київ, а не через якесь інше місто України. б). Українська нація — беручи до уваги її етнографічне розташування, її етнографічно-стратегічне становище під час боротьби за свою державність, систему політичних союзів із сусідніми державами і систему міжнародніх відносин, в яких ця боротьба буде провадитись, не в стані буде — навіть при наявності найбільш сприятливих чинників — здійснити ідеалу Соборності Української Державності в першому періоді боротьби і будівництва держави. в). Програма будівництва української держави вимагає послідовності: максималістичні завдання, коли за переведення її взялися на всіх землях етнографічного розташування української нації одночасно, будуть перекреслені життям і тою відпорною силою, що її протиставлять Україні сусідні держави і союзники тих держав. Під натиском цієї сили і вся програма може бути перекреслена. Це загрожує розбиттям і депресією національних сил на довший час, ото ж і державні наші змагання можуть кінчитись катастрофою. г). Основною передумовою будівництва української держави є усвідомлення тези, що метрополія держави її територіальна і стратегічна база мусить бути спочатку утворена на Великій Україні — цебто: на Дніпрі-Чорному морі. д). В міру скріплення цієї бази можуть стати актуальними і завдання про прилучення земель, заселених українським народом, від чого наша нація ніколи не може відмовитись, бо це її ідеал — одночасно і раціональний і реальний."

Покладаючи головну вагу у процесі будівництва української держави на саму українську націю і підкреслючи, що "головна передумова нашої державної реставрації лежить у самій українській нації, в її бажанню виявити організовану волю в цій справі", Симон

Петлюра покладав одночасно велику вагу в цьому на зовнішні міжнародні чинники. Він пише:

“І тут я підходжу до питання про потребу для українських державних інтересів знайти серед впливових міжнародних чинників такі, які можна було заінтересувати ідею української державності і які мали б реальну вигоду від цього для себе (чито політичну, чито матеріальну).”

Коли українська нація не змогла зреалізувати свого державного ідеалу в 1917 - 1920 рр., то причиною цього явища було між іншими і те, що в той час українська політика не дописала українській стратегії, цебто військова наша боротьба не мала належної допомоги з боку української політики. Остання поставила нашему війську завдання, але не дала йому того технічного знаряддя, за допомогою якого можна це завдання переводити. Українська військова боротьба провадилася без запілля і без технічної бази. Це суперечило не лише елементарним вимогам військової боротьби, але і здоровому сенсіві: отже не диво, що вона закінчилась неуспішно.

З цього досвіду ми повинні засвоїти науку для майбутнього: вона полягає в придбанню реальних симпатій серед впливових міжнародних чинників до ідеї української держави та й боротьби за цю ідею.”

І далі Симон Петлюра підкреслює, що в цьому шуканні приятелів у міжнародній політіці треба перш усього здати собі ясно справу, ХТО НАШ ГОЛОВНИЙ ВОРОГ, на боротьбу з яким треба мобілізувати всі свої сили в першу чергу. Для того потрібно не лише історично умотивованої одної української державності й одної української закордонної політики, але теж і згідно з цією єдиною українською лінією заінтересування нашою справою і в нашій справі чужинці — заінтересування не академічне, а практичне: матеріальне, чи політичне, а в слід за тим і не лише симпатії для наших замагань, але і реальна допомога для них від тих чужинців.”

Ми бачимо, як надзвичайно актуальні погляди Симона Петлюри і сьогодні. Не хочемо підкреслювати привільності орієнтації Петлюри на Антанту в час його безпосередньої політичної і військової діяльності, подиктованої політичним розумом, а може теж передчуттям подій, які принесла друга світова війна з провалом орієнтації української політики на Німеччину.

Не хочемо теж на канві думок Симона Петлюри будувати політичної платформи для сьогоднішньої хвилини, хоч вона і з уваги на усвідомлення, хто наш найбільший ворог, і з уваги на реальність політичного контрагента в боротьбі з цим найбільшим ворогом української нації визначує нам ясно протиболіщевицьке становище в протиболіщевицькому політичному таборі, який сьогодні очолює єдина світова потуга ЗДА. Але це вже завдання практичної політичної діяльності, яку саме наша політична еміграція повинна виконати. Цього впрочім вимагав від політичної української еміграції і Симон Петлюра.

Нам хотілось лише вказати на ці реальні думки провідника українського державного відродження, які повинні жити і просвічувати нам нашу боротьбу. Великі нації, Англія, чи й інші — будують свою

політику на великій традиції своєї державницької і політичної ратії. Цього потрібно і нам і тому в будуванні цієї політичної традиції думки Симона Петлюри підставові. Впрочім найкраще оцінює цю важливість діяльності і думок державного мужа ворог. Чайже ясна річ, що вбивство Симона Петлюри большевицьким агентом в Парижі в 1926 році — тісно зв'язане з поворотом до влади у Польщі Пілсудського. Большевицька Москва побоялась, що може відновитись політичний союз обидвох цих державних мужів, яких отановище до неї було давно окреслене і ясне.

Теж і сьогодні актуалізація українського питання у протибольшевицькому таборі змушує Москву робити "шопку" з Україною, наділюючи її орденами, ба навіть окремими земельними посіlostями у виді Криму, та найважніше шукати саме право-політичного і дипломатичного оправдання на володіння Україною в історичній традиції через фальшування цілої історії, у наш час через фальшування умови в Переяславі.

То ж тим більше українській еміграції, яка має можливість опінювати випадки об'єктивно і думати й діяти свободно в лусі інтересів української нації, потрібно повести свідому, обґрутовану і відповідальну політичну акцію. Підстави для цієї акції треба шукати в українській традиції, яку заповнив своїми чинами і своїми думками Симон Петлюра.

Він не лише легенда, яку закріпила для української історії пролита його кров на вулиці Парижа, але він політичний провідник, якого думки і сьогодні актуальні, і будуть актуальні доти, доки вони не будуть зреалізовані.

І тому то постать Симона Петлюри стойть на віковому шпилі нашої історії побіч постать великого гетьмана Богдана Хмельницького, як дороговказ українській нації в її державницьких змаганнях.

ІВАН ФРАНКО

ПРОТИ РОЖНА ПЕРТИ!

Проти рожна перти,
Проти хвиль плисти,
Сміло аж до смерти
Хрест тяжкий нести!

Правда — проти сили!
Боєм — проти зла!
Між народ похилий —
Вольності слова!

З світочес наук
Проти брехні й тьми —
Гей робучі руки,
Світлій уми!

Ще те не вродилось
Острее залиzo,
Щоб ним правду й волю
Самодур зарізав!

Ще той не вродився
Жар, щоб в нім згоріло
Вічне діло духа,
Не лиш утле тіло!

ВАСИЛЬ ГОРОШКО

ВЕЛИКАН І ЛІЛІПУТИ В 100-ТІ РОКОВИНИ НАРОДИН ІВАНА ФРАНКА

Від Редакції: Містимо тут статтю В. Горошка без скорочень і згладжування її деяких надто гострих місць. Стаття писана, очевидно, в обуренні автора проти нефортунного виступу редакції "Ковчега". Містимо її все таки в цій формі як нам її автор прислав, бо уважаємо її, хоч і надто гострим, але зате своєрідним документом протесту проти знеславлювання пам'яті Івана Франка, яке вчинила редакція "Ковчега", закидуючи Франкові большевизм.

Не виключене, що дехто з кола редакторів "Ковчега" буде пробувати представити критику п. Горошка, як нібито виступ проти Української Католицької Церкви або її єпархії. Тому відразу підкреслюємо, що ця стаття ніде не заторкує догматичної науки Української Католицької Церкви, ні не звертається проти її єпархії. Воно оцінює тільки політично-громадські виступи тих, чи інших членів духовенства з національного погляду. Від себе при цій нагоді Редакція заявляє, що видавець нашого журналу Українська Вільна Громада Америки виразно у своїм статуті (§ 6) вимагає від своїх членів боронити принципів християнської моралі. Отже, Редакція позитивно оцінює кожну Українську Церкву, та в ніякому разі не має наміру ні вмішуватися у внутрішні церковні справи, ані тим менше виступати проти церковного авторитету єпархії.

* * *

НАПАД ЛІЛІПУТІВ НА ІВАНА ФРАНКА

Простота духа не є ганьбою. Вона найчастіше сполучена з добротою серця. Це відома від тисячліття "свята простота". Вона бажає усім близкім добра і в кожнім близкім бачить також добру людину. Коли така "проста" людина вчинить навіть недобре діло, то це станеться не зі злоби до світу чи до окремого близького, а лише з непорозуміння чи помилки. В доброті серця свого "проста" людина бажає пізнати і зрозуміти велич добра і тому просто з побажкістю намагається піднести духово до висоти тих, що вже відрізалися до повнішого духовного світу.

Гірша справа з малими людьми, які в наслідок тих чи цих обставин виховають у своїм серці незагнуздану і на нічому несперту амбіцію бути тотальним арбітром усего життя близького. Вони за лініїв духом, щоб осягнути принаймні середню міру знання. Бачучи, як інші ходять у світі яскравого сонця на висотах духа, вони навіть не думають викресати в собі енергію, щоб видрапати на ту саму висоту і разом з ними жити в радощах добра і краси. **Злоба** їхнього серця звертається з хворою **завистю** до світлих духів-геніїв і доводить їх до того, що вони видобувають у своїм малім умі найхіtrіші засоби і способи, щоб поцілити затроєнimi стрілами великанів духа і втрунути їх до своїх темних пізин. Найгірша справа тоді, коли такі злобні духовні ліліпути знайдуться силою обставин на визначних

суспільних становищах. Тоді вони можуть спричинити не тільки безмір страждань для геніяльних творців, але й на якийсь час затримати природний духовий розвиток цілого свого суспільства.

Історія кожного народу знає безліч прикладів для цієї трагедії культури і національної волі. Бували навіть випадки, що геніяльні відкривці і творці попадалися в наслідок нападу ліліпутів не тільки до в'язниці, але й передчасно кінчали життя.

Іван Франко мав особливе "щасти" до таких духових ліліпутів. Він їх мав чимало серед своїх учителів у школі, мав їх ще більше серед тих, що мали в руках визначні пости суспільного життя. Всіми силами і засобами, якими вони розпоряджали, пробували вони не дати розвинутися крилам Франкової творчості. Останнім засобом, після вичерпання різних менших засобів було "виелімінування", тобто формальне **виключення і викляття** Франка "зі суспільства". Всі ці злобні перешкоди Франко переборов. Його поетично-письменницька, наукова, публіцистична й суспільно-політична організаційна творчість зламала перешкоди, кидані йому тими, що мали суспільну владу. Він здобув собі любов і пошану серед гурту своїх товаришів-однолітків, а потім серед молодого покоління інтелігенції селян і робітників, виховавши їх, як своїх духових дітей, щоб вони вступили в рішальний бій за всебічне визволення і поступ своєї нації. Велич ге ніяльної творчості Франка осягнула ще одну побіду: на схилі його жертвою 40-літньої Мойсеєвої праці і боротьби більшість "достойних" ліліпутів була притягнена, як магнетом, його творчістю, вона за молодим поколінням переродилася. Тільки найбільш злобні заскорузлі натури залишилися на своїх темнительських низинах ко- секвенціально до кінця і з запалом, гідним ліпшої справи, вирощували собі мале і подібне до себе злобне покоління, яке, зрештою, на щастя залишилося в нікчемній меншості.

* * *

В час 100-тих роковин народження великого Каменяра на візвольнім шляху України дало себе знати це неприємне й не бажане явище, що нам цілком нагадує давнину відносини життя. Знайшлися люди, що без ніякої потреби в своїм пресовім органі "Ковчег" у Філаделфії напали на добре ім'я творчості Франка фальшом і злобним очерненням. "Ковчег" призначений для внутрішньо-церковних і **релігійних** справ тої частини українських католиків, які стоять під управою екзархату з осідком у Філаделфії. Замість закликати приналежних до цієї Церкви, щоб вони **радувалися**, що мають після Шевченка такого геніяльного творця, який умістив шлях українській нації до відновлення її державності і до виходу на отверту дорогу розвитку культури на рівні з іншими культурними націями; замість вказати їм на глибину релігійних елементів у його поетичній творчості, — вони кинули на нього **несумлінний наклеп**, що то він допоміг **запанувати російсько-большевицькій тиранії над Україною**. Редактори "Ковчега" представили своїм читачам Франка **фальшиво** як матеріаліста й атеїста з тим очевидним заміром, щоб перешкодити в святкуванні ювілею його народин у нашій національній спільноті.

Що ми не перебільшуємо цього факту, кожний може перекона-

тися з цього параграфу зasadничої заяви редакції "Ковчег", передрукованої урочистоелейним тоном також в органі "Провидіння" — "Америці".

"Деякі українські часописи розголосили, що наближаються 100-річні роковини народин Івана Франка, що народився 15-ого серпня 1856, в селі Нагуєвичах, Дрогобицького повіту в Західній Україні... Описуючи різнопорядну діяльність І. Франка... дописувачі майже мовчанкою помінули його атеїстичне та матеріалістично - соціалістичне наставлення до релігії. Не дивно, що комуністи уважають І. Франка за свого "предтечу". Велика шкода, що І. Франка не діждався побачити страшні плоди колишніх своїх клічів. Його клічі не визволили народ з неволі, а радше послабили національний організм в боротьбі з комунізмом..."

Дрібні люди з редакції "Ковчега" були б не мали **самі** відваги виступити зі своїм несумлінним нападом на Франка ще в 100 років після його народження, якби вони різними заходами на дворі архієпископа Константина не були намовили його до публікацій неточних і неясних своїх "спогадів" про Франка чи пак точніше — про питання участі католицького духовенства в його похороні. Самі собою ці спогади не мають безпосередньої вартості для оцінки творчості Франка, чи навіть для сухого переліку фактів в його життєписі, бо тодішній настоятель парафії Преображенської Церкви у Львові, о. Костянтин Богачевський **не зновував** Франка і як виходить з його "спогадів", навіть **не бачив** його в проході на вулиці. Ба, що більше, він не переповідає близьче, чи не тямить тепер того, що говорили **докладніше** у звязку з питанням похорону Франка інші особи, які **безгоспірено** розмовляли з Франком в останніх тижнях перед його смертю. Все, що мав сказати владика Богачевський **тепер** своїм редакторам "Ковчега", відноситься тільки до того, щоб доказати тезу, що Франко нібито не хотів "поєднатися з Богом", що в устах автора "моралі" значить, що не висловив бажання висповідатися в пароха тої католицької парафії, на території якої він жив, отже в пароха Успенської Церкви у Львові. Проте, варто нам тут зареєструвати свідчення владики, де він виразно потверджує факт, що парохом Успенської Церкви був тоді відомий **москвофіл** о. Давидяк, а його першим заступником був також **москвофіл** о. Гургула. Немених важним є також факт, що адміністратором митрополичної консисторії у Львові (під час вивезення митр. Андрія Шептицького до Росії) був о. Білецький, також відомий **москвофіл**. Ці факти мають першорядне значення для питання відношення Франка до цих духовників на території його перебування. Редактори "Ковчега" взяли спогади від владики для того, щоб заховати свою відповідальність за напад на Франка і зсунути її зі своїх плечей на голову екзарха.

Цього нападу не можна промовчати. Його треба насвітлити з тих боків, які вже після століття призабулися. Якби цього нападу на одного з найбільших українських культурних творців допустився був гурток беззливових одиць, то можна було б перейти над ним до порядку ленноного. Але з нападом виступили особи, які займають становище керівників і експонентів опішній церковного органу кількасто-

тисячної маси українських католиків у З'єднаних Державах Америки. Ці особи роблять ужиток зі свого церковного становища, щоб на-тискати на суспільство в напрямі своїх особистих уподобань, що випливають з повної ігноранції щодо дійсного значіння творчості Івана Франка. Якби не вказати на ці пресові органи, що пускають фальші про **большевизм** Франка, то ці автори з "Ковчега" могли б допуститися ще й дальших вибриків. Тому треба цій справі присвя-тише дещо більше уваги. Якщо в тому будуть витягнені на денне світло перед сучасне поколінням деякі неприємні для гурту "Ковче-га" факти, то в тому вина лежить виключно по їх боці, бо ж до то-го примушує визиваючий виступ "Ковчега".

Для оцінки моральної вартості виступу "Ковчега" найліпше буде наперед зробити **"обрахунок"** (чи краще, як кажуть в Америці зробити **"рекорд"**) для двох сторін: для Івана Франка і для Його не-гантів. Іншими словами, треба нам тут дати перелік того, що дав для української нації Іван Франко безпосередньо за свого життя і через свою творчість до нині, а що дав і дає українській нації гурт негантів Франка за Його життя аж до нинішніх епігонів.

Рекорд негантів Франка і ігнорантів Його творчости.

Перелік творчої праці Франка даємо тут тільки в найкорот-ших рядках. Вона загально відома і ми тут телеграфічним стилем її тільки пригадуємо для перегляду:

1. Плідність поетично-письменницької, наукової і публіцистичної діяльності Франка з того, що на перший Його ювілей 30 літньої лі-тературної діяльності виготовив Михайло Павлик бібліографічний перелік Його друкованіх творів в окремій книжці у розмірі понад 127 сторін. Це був тільки перелік самих **наголовків** Його праць з поданням часу і місця публікації до року 1898. Після того Франко працював ще плідно до вибуху Першої Світової Війни. Дальший перелік Його праць зайняв би знову чималу книжку.

2. Франко разом зі своїми приятелями-товаришами і при допо-мозі вихованого ним молодого покоління викликав і зорганізував **новий рух Молодої України** з новими ідеями про **всеобщне визволен-ня** українського народу. Він вперше в новітній історії підготовив і зорганізував модерну українську політичну організацію на масових підставах з упорядкованою всесторонньою програмою суспільної і національної боротьби (Українська Радикальна Партия). Він дав їй програму і духа та провід, як голова. Щойно від цього часу настало справжнє національне відродження в Західній Україні, коли ук-раїнське селянство і робітництво під впливом творчості і праці Франка скинули зі себе **"темноти ярмо"**, як співалося в однім Його гімні, а не від часу коли консервативні греко-католицькі духовники замість польських проповідей по церквах стали виголошувати ці про-повіді також незрозумілим для народних мас штучним панським **"язичієм"**... За цією організацією під впливом Франка пішли потім інші партії (УНДО, УСДП, РУП і т. д.)

3. В Франковій організації і в редакованім ним органі (**"Народ"**) вийшла вперше праця Юліяна Бачинського з науковими і політични-

ми доказами, що Україна мусить бути **самостійною державою..** Під головством Франка відбувся Конгрес його політичної організації дnia 29 грудня 1895 при участі делегатів з 24 повітів і двох парламентаріїв послів партії і він ухвалив вперше в новітній історії программовий пункт додатку до програми, який ставив ціллю партії **безпосередню боротьбу за соборну державну самостійність української нації.**

4. З духа Франкової суспільно-політичної і літературної діяльності виріс відроджений **лицарський дух** українських мас у формі Січового Руху, потім Січового Стрілецтва. Відновлені Українські Збройні Сили, це плід духа Франкової творчості.

5. Франко витворив новий тип **все-українського** громадянина і борця. Він дав у поетичній формі три нові українські гимни: гимн революціонера, гимн української робітної маси і гимн боротьби національної консолідації за визволення від Московії і Польщі.

6. Об'єктивно міг би Франко, якби жив ще сьогодні, сказати про себе, що з його духа виросла також у великій частині відроджена українська державність 1917-1920 рр.

Якби викреслити з історії останньої чверткі минулого століття і першого десятка років біжучого сторіччя, творчість Франка, то в кожнім разі Західна Україна була б до кінця 19-століття перемінилася в країну законсервованих "рутенців", основний тип яких побачимо в рекорді духових батьків теперішнього "Ковчега". Якби не Франкова боротьба і творчість у Галичині, то сьогодні "Ковчег" разом зі своїм редакторами був би тим самим, чим є Грік-Католик Мессенджер" із Пітсбурга: органом людей, які самі не знали б, хто вони поза тим, що вони "грік-католик". Що це так, це буде видно з наступного рекорду.*)

Рекорд негантів Франка і ігнорантів його творчості.

Члени гуртка "Ковчега" виставляють нині претенсію, що то вони є тільки "добрими Українцями" і що то власне їхні давні політичні і духовні провідники нібито спасли українську нац. культуру і тим самим саму українську націю від загибелі. Це абсолютна неправда. Коли український народ в Зах. Україні відродився і став потім на-

*) Новища оцінка не є поглядом тільки одного світського (чи пак "мирського") демократичного табору. Також відповільні духовні греко-католицькі кола в краю заступали той самий погляд. Доказом цього може служити пресовий орган станиславівського владики Григорія Хомишина, одного з перших українських католицьких владик, який рішуче і послідовно весь час заступав у своїй діяльності українську національну ідею (хоч і в своєріднім напрямку практичної політики). Його пресовий орган "Нова Зоря" у Львові так м'ж іншим оцінювала історичні заслуги школи Івана Франка для української нації: "...які маркантні типи письменників і публіцистів... Франко, Стефаник, Мартович, Черемшина, Вол. Охримович, Євген Левицький, Окунерський, Роман Яросевич, Будзиновський, Весоловський, Ст. Томашівський, Семен Вітик і інші. Відійміть ви їх в уяві нашого політичного, літературного і публіцистичного життя, тоді побачите, яке було б без них бідне, а то навіть мертвє українське життя." ("Нова Зоря", ч. 89, 19 листопада 1936.)

віть базою всеукраїнської національної боротьби (до часу першої революції в Росії), то це сталося не завдяки їхнім духовним і світським провідникам, але всупереч їхній цілій тоді політиці. Ось короткий "рекорд" ролі рішальних духовних кол безпосередньо перед виступом Франка і під час його діяльності.

1. Майже вся ієархія греко-католицька та під її впливом підлегле їй духовенство на місцях пересякли були погордою до української мови, як мови "простого народу" (поспульства).

Тому вони як не писали по-польські, то писали штучною мовою, яку потім назвали свідомі Українці "язичіем". Тим способом "аристократичне" духовенство бажало відрізнятися від "поспульства" і "хлопства", щоб мати свою "панську мову". Якби цього фальшивого аристократизму греко-католицького духовенства не зламала переломова хвиля Шевченкової, а потім Франкової творчості, то вся література в Галичині залишилася б приблизно на такім рівні цього тоді панівного "язичія":

Воззрѣніе страшилища во будѣ наступившего місяцемъ мартомъ

Туть прохаживающій удивляю
На что всюдъ членкисуть воставлены?
Но теперь бурю си споминаю,
Где бывали злѣ шниоскорблены.
Буря та злосчастія причина,
Кая осмь лѣтъ уже бісила,
Но есть осторожности новина
И разсполонение правила.

Правда, який би то був вершок світової поезії того давнього предка "Ковчега"! Що там значить якась поема Франка "Мойсей", "Панські жарти" чи збірки поезій "З вершин і низин", "Мій Ізмрагд" і т. д.! "Воззрѣніе страшилища", що було вершком поезії коло 1848 року, одушевляло б "рутенців" ще й нині в Філадельфії і не було б причини для ... побіди большевизму в Україні, як каже "Ковчег" ...

2. В п'ять років до народження Франка писав орган митрополичих совітників у Львові під проводом митрополита Григорія Яхимовича і єпископа Михайла Куземського, "Зоря Галицкая" (в 1851 році) про українську мову ні менше ні більше таке:

"У всіх народов всегда различаются и различается письменный языкъ отъ простонародного слиздовательно . думаемъ, что и у нась иначе невозможно быти дѣлу, и что мы должны имѣти одинъ письменный или литературный языкъ, имеющий ростановленное общежитie, а другой простонародный".

Значить: не повинен аристократичний греко-католицький духовник сплямити свого язика мовою українською, бо нею говорить тільки просте "хлопство", отже треба конечно говорити якоюсь окремою "панською" мовою. Поезію в цій панській мові духовенства ми вже бачили вище. Щоб побачити ідеал поезії і мови "Ковчегів-

ців" з-перед Франка, то подаємо тут для рекорду тих досягнень "побожних" тодішніх поетів ще один зразок їхньої поезії:

Памятникъ славного сей Мегистія, иже оть Медовъ
Черезъ рѣку Сперхей перешедшихъ убитъ;
Жрители, що тогда о грядущой смерти свѣдомый,
Спарты начальниковъ не хотѣль опустить.

Цієї "поезії" навіть преміовані відгадувачі ребусів не виясняють тепер, що вона властиво означає. Ну, але автор цієї "поезії" не тільки сам був правовірним парафіянином, але ще й сповідав інших, отже може бути ідеалом не тільки священика, але й літературної творчості. Цей вірш взяли ми зі **шкільногого** підручника для середніх шкіл Галичини, коли Франкові вже було 10 років.

3. Відродження української нації в Галичині йшло під впливом хвиль демократичної революції в Європі і поезії Шевченка. Воно мало демократичний і світський характер, бо осередок духовенства був протинаціональний і аристократично - протинародний. Цей рух став переломовим серед частини молоді в 1860-их роках, коли до Галичини прийшов "Кобзар" Шевченка та коли з свідомішими людьми в Галичині стали утримувати тісніший зв'язок активні провідники Київської Громади, зокрема М. Драгоманів, В. Антонович, а також Панько Куліш і О. Кониський. Так скристалізувався наново в Галичині свідомий український національний рух, зразу кволій і мало зорганізований. Щойно в 1868 році заложено перше національне (народовське) освітнє товариство у Львові "Матірну Просвіту". Ця організація оснувалася і розвивалася **всупереч** тискові тодішньої єпархії, яка була впovні московофільська. До "Просвіти" вступили при її оснуванні майже самі світські люди, бо духовники бойкотували її як ... **безбожне** діло. Тільки три духовники вступили були до "Просвіти": о. Огоновський, о. Заячківський та о. Качала. Всі інші духовники в числі кругло **2,000** осіб були або ряніми московофілами, або "рутенцями" (тобто такими, які в угоду австрійсько-мурядові і польській шляхті пропагували думку, що українське-населення Галичини — це **окремий** народ "галицько-руський"). Як сталася митрополича консисторія у Львові до Товариства Просвіти, можна бачити з факту, що вона **заборонила** всім львівським церквам дозволити в себе відправити Службу Божу в наміренні оснування цього Товариства перед його зборами!

Не диво, що в часі перших кроків Франка на громадській ниві, тобто в 1876 році **московофільство консисторії** заливало все суспільне життя. На це вказують цифри членів "Просвіти" і московофільського "Общества Качковського". "Просвіта" мала в тому часі тільки 227 членів, а общество Качковського **4,791**. Це значить, що українські народовці в тому часі представляли організаційно у порівнянні з московофілами тільки не цілих **5 відсотків**.

Не будемо тепер дивуватися, коли пригадаємо собі факт, що **канцлер митрополичної консисторії**, о. Малиновський іменем митрополита запропонував був в офіційній декларації угоду з народовцями на такій цідставі, щоб вони не тільки відреклися всяких мрій про Україну, але він ще при тому називав у цім документі українську мо-

ву "жаргоном" (Декларація друкована в митрополичім органі "Руський Сіонъ" за 18 грудня 1870).

4. Всі три попередні пункти рекорду ієпархії і підлеглої їй більшості греко-католицького духовенства, торкаються тільки їх "заслуг" для української мови і її літератури. З черги в цім пункті треба дати до рекорду не менші по-піденно-державницькі "заслуги" цієї верстви нашого народу, яка в тому часі жила виключно трудом цього народу і в порівнянні з іншими верствами мала найбільші досвідатки:

а) Єпископат в катехизмі поставив був зasadу навчання, що громадяні не погинні прикладатися до національної справи, бо вона є наслідком "гrixу у Вавилоні" (1850 р.)

б) Своїм завданням уважав провід митрополичної консисторії вчити своїх вірних селян і робітників **сліпої покори перед існуючим суспільним ладом**, який був абсолютною диктатурую польської шляхти. Священик мав бути — не дорадником своєї громади і оборонцем її прав перед шляхетсько-урядовими кривдами, але він згідно з наказами митрополичної консисторії мав бути **державним урядником** і слугою панівного ладу. Зразкова проповідь, вироблена о. Могильницьким при керівництві ректора духовного семінаря виразно устанавлювала цю зasadу ("Ми в том стану духовном не перестанемо бити... и урядниками полнящими єдину часть власти світської ..." гострила дослівно ця зразкова проповідь).

в) Канцлер митрополичної консисторії о. Мих. Малиновський авторитетно проголосив публічно такі обов'язки громадян у 1850-их роках:

1) "Любити и почитати верховную власть, которая сосредоточивается в Монархе;

2) Молитися за Царя, за всех во власти ...

3) Повиноватися начальству за самую совесть. Не осуждати дѣйствий и требованій правительства, которыхъ доброта не всѣмъ дозримая есть. Христіянство противне есть всякой метежи и святы апостолы и первые християне за повиновеніе Богу гонимые невинно лучше страждали, а не виступали против власти по примѣру Христа, повинувшагося неправедно его судящему (Зоря Галицкая)".

в) В 1861 році обявив провід усієї політики в Галичині наслідник митрополита Гр. Яхимовича — митр. Литвинович. Під його спонсорством і в його присутності виголосив головний промовець від "русских послів" о. Антін Могильницький на адресу панівної польської шляхти таку заяву в соймі:

"Кохайте наш народ, абисте не були голова без членів, а ми члени без голови. Покажте, жесьте братя, тогда всіх обивателей (шляхтичів) обlobизаем (-поцілуємо), чи Поляк чи Русин".

Значить: тільки польська **шляхта** може бути **головою** в краю!

г) Як ставився провід консисторії і духовного семінара у Львові до молодого народовсько-українського руху, що тоді був у слабій меншості аж до виступу М. Драгоманова, І. Франка, Мих. Павлика і ренити студентської молоді та свідоміших селян? Про це свідчить тодішній орган голови "Просвіти" Юліяна Лаврівського, провідника народовців і противника московофільсько-рутенської більшості.

"Один зі святоюрських "заступників", заявив що якби він знат, що в його жилах кружить хоч каплю руської (-української) крові, то він і ту ю би вицідив. Отже для того, що в нас нема 10 владичих мітр хочете цідити з себе остатню каплю руської крові?

"В семинарі духовнім львівським один настоятель кричав:

"Ви Українці, ви основники, вас усіх вижену за фірту!"

"Настоятель віденського семинара вже виповів (-заборонив) вступ всім таким людям до семинара, котрі є українського напрямку.

"Третій настоятель хвалиється, що знає спосіб, яким знищити українофільство: "Я казав би кождому обголити лоб аж до чівки, скопив би відтак за чуб, взяв би шаблю і втяв голову". (Основа за 1870).

г) Програма мітр. Йосипа Сембраторовича і його канцлера о. Малиновського, оповіщена в митрополичім органі "Руский Сіонъ" за 18 грудня 1870 звучить між іншим у пункті 2 дослівно:

"Переданную намъ предками нашими вѣрность къ Австрии и ей аугустѣйшей Династии мають якъ доси такъ и надали хоронити и объявляти такъ, щобъ не дати и самого позора о якоисъ заграницини стремилия ко присоединению ко Росен,,или ко восстановленю давнини Польши и якоисъ украинской, якоисъ малорусской державы..."

д) Орган відомого прихильника і оборонця католицької церкви, але одночасно також оборонця українського національного відродження, яким був проф. Олександр Барвінський, свідчить, що московофільство панувало ще довгі роки після того в у всіх трьох консисторіях у Галичині аж до 1890 років:

"[Члени консисторії] властям [австрійським] показували своє лице повне лояльності і послуху; на лиці для підданіх малювався цинізм і іронія, що говорили: "Лури, як можеш, а гляди і стреми на схід, до батюшки (-царя) Хто не повинувався тій девізі, хто відважився раз тільки ще в 1884 році написати подання до перемиської консисторії чистою мовою, а не язичем, того старалися всіми силами зломити. Його переганяли з місця на місце (наприклад мене перенесли в перших твох літах 8 разів!), не приймали і не приймають на пропозицію [-на стала парафію]... Покійний **епископ Пелеш** ... дуже неприхильно відносився до священиків народовців, не допускав їх, а за те підпомагав, де тільки міг, московофілів, обсаджуючи ними видніші і ліпші посади ... Назагал, на 40 деканів є лише 2 народовців деканами ...

Висновки

Цей рекорд можна б легко продовжувати таки цілими томами. Вистачить тих кількох пунктів, щоб зрозуміти, що якби не було Івана Франка і його кипучої боротьби та викликаного ним всеукраїнського самостійницького руху в Галичині, то не було б нині навіть "Ковчега", а була б одна в Америці екзархія безіменних греко-католиків, як у Пітсбурзі.

Навіть члени редакції "Ковчега", хоч самі несвідомі того, носять на собі печать духа Франка, хоч тільки слабу: якби не він і не його гурт, то вони сьогодні були б безбатченками такими, як пітсбурзькі.

Рекорд діяльности самих "ковчегівців" в Америці є неменш цікавий і повчальний, а при тому важливий для зрозуміння факту сучасного жалюгідного стану одної частини нашого суспільства в Амери-

ці. Цьому рекордові "ковчегівці" буде присвячена ціла друга частина нашого розгляду в наступному випуску.

Всебічний культурний, науковий, політичний, соціальний рух і рух фізичного виховання для віднови збройного лицарського духа нації, який був викликаний Франком і його приятелями, вкінці став переможним не тільки через доріст молоді всіх кляс народу в світській громаді, але навіть у консисторіях, де найдовше трималася твердиня москофільства. До духовних семінарів приходили абсолютні гімназій, які вже були всі свідомими Українцями; вони в значній частині переходили також таємні студентські громади, "драгоманівки".¹⁾ Вони вносили з собою національного духа в ряди нового духовенства, яке не завдяки, а **всупереч** москофільських консисторій стало до праці на національній ниві і навіть брало участь у визвольній війні. Митрополит Андрій Шептицький з позиції початкової нейтральності та першучності в народній справі перейшов на позицію активного українства і став навіть одним із його провідників. Все те заслуга Івана Франка і його гурту та безпосередніх його учнів.

Щойно від 90-их років XIX століття, якраз від часу поставлення української проблеми І. Франка і його політичних приятелів у повній ширині можна зареєструвати з кожним роком видатне поширення політично - національно свідомих духовників, які почали активно співпрацювати в політичному визволенні. Це виходило від низу духовенства. Від того часу можна зареєструвати духовників, які мали в своїх бібліотеках твори І. Франка та були його поклонниками. Вони уміли відрізняти цінність І. Франка як творця нашого національного відродження від його особистих релігійних поглядів. Навіть катехити в українських гімназіях на основі творів Франка при викладах етики доказували, що Франко є добрим християнином, бо як вони заявляли, не обрядова форма, а віра в християнські етичні ідеалістичні засади є характеристикою доброго християнина. Так воно було в Україні.

Я тільки мимоходом зазначаю, що мученик - митрополит Йосип Сліпий був за гімназійних часів членом тайного "Драгоманівського Кружка" в Тернополі, хоча вже в гімназії не таїв того, що він хоче посвятитися духовному станові. Він же мав навіть у 1910 р. прекрасну промову в Тернополі на тайній академії гімназійних учнів у честь Михайла Драгоманова "Про велике значіння Драгоманова в українськім національнім відродженні".

"Ковчег" і його несвідомі приплескувачі нині здобули собі тільки загальну опінію, як обскурні ігноранти і примітивні люди. Їм здається, що геніїв можна вбирати в шори звичайних "старших братчиків", парафіяльних. Таких геніїв не було **ніде в ніякого народу й ніколи**.

1) Я не тверджу, що греко-католицьке духовенство не мало впливу на наше національне відродження в Західній Україні, але ці духовники були білими круками і то в нижчій єпархії. Однолітці Івана Франка греко-католицькі духовники нижчої єпархії під впливом І. Франка і його предтеч доповняли дуже повільно ряди робітників нашого національно - політичного відродження.

Вистачить тільки взяти приклад з нашого національного пророка Тараса Шевченка.

Франко, як Мойсей, 40 років провадив в народній пустині **боротьбу з національними відступниками і зрадниками**. В світськім житті його ідея перемогла раніше, бо вже в перших загальних виборах до парламенту український фронт зламав цілком московофільську кириню і її покровителів, польську шляхту. Залишилися ще на останніх редутах московіфи на церковних становищах.

Як Шевченко не міг іти з делікатною релігійною справою до оборонців царсько-російського насильства над Україною, — до російських православних батюшків, так не міг іти Франко до **московофілів** на постах парохів у Львові. Парох о. Дивидяк і його заступник о. Гургула — це завзяті московіфи, які заперечували саме існування українського народу і **проти нього вони** служили **програмі московського єдинонеділімства** від Карпат по Камчатку. Як міг Франко отвірати свою душу і розмовляти про Божі справи з такими ренегатами свого народу? Це значило б вимагати від Мойсея, щоб він ішов на сповідь до **Датана і Авіона!**

Василь Горошко

Е. ЮР'ЄВСЬКИЙ

ВІД ФІЛОФЕЯ ДО НАШИХ ДНІВ

(Від перекладача). Автор статті — син поміщика Тамбовської губернії. Вчився в Київському університеті, був членом РСДРПб і за участь у революційному русі сидів у Київській тюрмі. Після звільнення втік закордон, де в Швейцарії стояв досить близько до Леніна і мав можливість пізнати деспотичну вдачу й макіявелістичну безпринциповість майбутнього диктатора. На ґрунті світоглядових розходжень пірвав з ним, щоб ніколи не сходиться.

Глибоко освічена людина, соціяліст і демократ. Він однаке не пов'язує себе доктринерством. Це надає його думкам оригінальності, сміливості й близку. Стаття Е. Юр'євського є повним перекладом статті під тією ж назвою, опублікованої в журналі “Социалистический Вестник” за січень 1956 р. Уважаємо за потрібне познайомити нашу громаду з цікавим змістом цієї статті.

* * *

— “Уважай на те, благочестивий царю! Церква старого Риму впала під безвір'ям ересі аполінарієвої; другого Риму церкву відсікли сокирами агарянни. Єдина соборна церква наша в твоєму державному царстві тепер більше соня сяє благочестям на цілій світ піднебесний. Всі православні церкви зібралися в одному твоєму царстві, на всій землі один єси християнський цар. Два Рими впали, третій Рим (Москва) стоїть, а четвертому не бувати”.

Так, на початку 16 століття, псковський монах Філофей повчав великого князя Василя III, батька Івана Лютого. Ті самі поняття навіювали Іванові Лютому також митрополит Макарій. Весь матеріал для

створення цієї історіософічної конструкції був наявний. Влав Царгород — другий Рим, який завоювали Турки і слов'янські держави, крім московської, опинилися підлеглими "поганим агарянам". Москва ставала заступницею цілого православ'я, переємницею Візантії; передімала її герб — двоголовий орел: і Іван III, одружуючися з небогою останнього візантійського царя, вже бачив у собі посія прави базилевсів Царгороду, що зникли. Глибоке відмежування від західного християнства, визнання його зіпсованим у ґрунті, гострий осуд Фльорентійської унії, в якій московські люди¹⁾ вбачали поневолення Греків Латинами, наводили на думку, що єдине царство, де панує правдиве, чисте християнство, від нині тільки третій Рим — Москва. Легенда про "Білий Клобук", про обрання Богом російської церкви як охоронця істини Христа, — лише зміцнювала історіософію Філофея, віру в "святу Русь". "Слідом за Філофеєм інші письменники, як зазначав С. Ф. Платонов, розкривали ту саму ідею, називаючи Москву "Новим Царгородом", а московський народ "Новим Ізраїлем", що його сам Господь обрав на чоло цілого православ'я. Цю думку про передачу **світової зверхності²⁾** від Царгороду до Москви старалися довести й пояснити всіма засобами". Переконання, що московський народ це обранець Божий, виявилося з особливою силою в 17 віці в стінному малярстві церков московської Русі, в образах "Страшного Суду", що змальовували як запроторюється до пекла народи не московської віри — католиків і лютеран, Латинян і Німців, "Фрязин, Жидове, Арапе", в той час як у білих шатах і

1) Тут і далі вживаемо в перекладі терміну "Москаль" чи "московський" в розумінні мови оригіналу "руssкий". Дехто з московських публіцистів уважає цей український термін за якийсь вислів образи чи легковаження московського народу. Це становище цілком неслучине. Український народ вживав і вживає здавна без ніякої образливої думки терміну "Москаль" або "московський" на означення населення колишнього московського царства, а потім властивої Росії. Образилим висловом в українській мові на означення цього народу є тільки слово "карап" і "кацапський". Ні один народ не ображається тим, що його називають в чужій мові поважно і без наміру образи інакше ніж назва цього народу в його власній мові. Наприклад, Французи називають Німців — "Аллемань", Італійці — "Тедески", всі Словяни називають їх "Німцями", тобто "німими", а вони самі називають себе "Дойче". Не можна в українській мові прийняти перекладу московського терміну "руssкий" нашим терміном "руський", бо в нас ця назва відноситься тільки до півдня і південного Заходу старої Київської Державної Системи, а не до півночі, де жили племена, які витворили теперішній московський (руссий) народ. Адже термін "руський" відноситься ще до останніх часів до Галичини і Карпатської України, а вони ніколи не належали до державного твору Московії, пізнішої Росії. Всюди там, де в статті буде мова про пізішну російську імперію, яка охоплювала різні народи, буде затриманий з оригіналу термін "російський". Прим. Ред.

2) Всі підкреслення — автора (Пер.)

з величими бородами (ознака мудрости) линуть до раю московські люди, єдиний у світі християнський народ.

Комплекс подібних ідей і попутних їм почувань не міг зникнути зицнацька. Проклямований церквою, всією державою, він глибоко занурився в глибину національної свідомості, став поважнішою частиною національної ідеології. А ці ідеології, складаючись завжди у своєму первісному утворенні з релігійного матеріалу, розвиваючись, пристосовуючись до часу, міняють свій зовнішній вигляд, набувають зовнішньої орнаментації, секуляризуються, але якась їхня субстанція живе й незмінно бринить впродовж віків. Про Філофея можуть всі забути, але "філофейство", цей русифікований візантізм, не забувається, прибраючи форми втиснутих у національну свідомість і психіку апірорних і категоричних тверджень: ми — русські — духовно вищі й ліші за інші народи; ми відмінні від народів Європи ("ми православні"); перед нами велике майбутнє, ми покликані очолювати, наша історична путь не може й не повинна збігатися з європейською долею. Ставлення Росії до Європи протягом віків було (і лишається) гострим, болючим, таємничим і заперечливим питанням. В Європі вчилася. Від неї запозичали. Її копіювали. Її заздрили й одночасно від неї ненавистю відштовхувалися, бундючно заявляючи: ми багато вищі за Європу, ми маємо право її нещадно судити, вона морально, бездушна, в її ґрунті неправда, ніхто, а щонайменше Європа, може бути нам за вчителя.

І не було б саме цього, в глибині московської свідомості закладеного "філофейства", проблема московського ставлення до Європи була б іншою, в її дивацькому вигляді не існувала б. У 18 віці, в епоху реформ Петра, панування придворних Німців, галоманії, вольтеріянства — вона то ховалася, то виринала, щоб з багатьох причин спалахнути ясним полум'ям у 19 віці. Корисно показати, як протягом 19 століття в головах великих і дуже великих московських людей опрацьовувалися й розгорталися ідеї русифікованого візантізму. Іхні висловлювання можна подати тут лише в найстислішій формі й порушуючи з деяких міркувань хронольгічну послідовність.

* * *

Гоголь був переконаний, що історична путь Росії не сходиться з європейською. Її рушійний дух православ'я є глибоко відмінним від західного християнства. "Західна церква відштовхує людство від Христа. Православна церква вмішає в собі можливість розв'язання **всіх** питань, що встали нині з такою гостротою перед усім людством". "Міне десяток років і Європа прийде до нас не купувати конопель та вовни, але купувати мудrosti, що її не продається більше на європейських ринках". **"На велике поле дій не спроможний теперстати ніодин — інший народ — тільки один московський спроможний!"**. Гоголь відвертається від Європи, хоч як і всі інші московські недруги Заходу, довго живе в ній. Ми даремно, пише він, набираємося "порожніх лицарських європейських понять про правду". "Навчати мужика грамоти, щоб він спромігся читати пусті книжки, що їх видають для народу європейські людолюбці — це

справді дурниця: Йому, правду кажучи, не варто й знати, чи є якісь інші книжки, крім святих".

В очах слав'янофіла К. Аксакова, Росія, звичайно, не Європа і бути нею не може. Вона має "шлях внутрішньої правди, сумління, свободи", тоді як Захід — "шлях правди зовнішньої, закон неволі", шлях держави, "що заколихує дух людини схильний до моральних ліноців". З переконанням, не меншим ніж Філофей, вірив Аксаков, що Русь є справді **"свята Русь"**. "Історія московського народу це історія народу християнського не тільки по віровизнанню, але й по життю. Її можна читати, як життя святих". Московський народ має велику установу — общину й наявність її свідчить про "високий ступінь людської досконалості". "Стан общини³⁾ це є вже свідо- мим народнім станом, є заслугою людською".

Так само як Аксаков, слов'янофіл **Хом'яков** вірив, що **Росія** з усіма своїми гріхами все ж є "святою Руссю" і "всесвітній розвиток історії вимагає від нашої святої Русі, щоб вона виявила ті всебічні основи, від яких вона зросла. **Історія закликає Росію стати попере- ду світової просвіти.** Історія дає їй право на це за всебічністю її основ". У числі цих основ — сільська община, просякнута великим "соборним (громадським) духом", що походить від православ'я не- знаного в Європі з її "пишанням індивідуальністю розуму". Місія Росії полягає в тому, що вона несе світові ідеї громадськості з закладеною в ній любов'ю. Хом'яков ладен визнати, що був час, коли "прекрасний" і "величний Захід" мав право називатися "країною святих чудес". Цей час минув. Нині на Заході — "внутрішнє змер- твіння", "духове зубожіння". Там, за словами Хом'якова (у вірші "Мрія"), "лягає тьма густа", "колишній світила бліднуть догораючи, і зорі країці обриваються з небес". Промовивши такий присуд, він протиставляє Заходові, що дотліває, православний Схід, що саме прокидається.

"… Вік минув і в саван⁴⁾ гробовий
Вгорнувся Заход весь. Там буде глиб темноти.
Ночуй же долі клич, зродись у сяєві новім,
Прокинься, Сходе, із дрімоти!"

³⁾ Московське слово "община", це по-українськи дослівно "гро- мада". Проте, ми залишаємо цей термін тут без перекладу, бо в московській мові це слово має ще й те значення, що в колишній сільській громаді в Московії були селянські земельні спільноти влас- ністю і їх ще до 19-го століття громада приділювала окремим роди- нам до оброблювання і користування. Тим то в одному випадку ми могли б ліпше перекладати це слово "громадська земельна спільнота". Однак це московське слово залишається без перекладу часто також в романських і германських мовах і тому й ми його залишаємо без перекладу. Ред.

⁴⁾ саван — московське слово. Воно значить: покривало.

Цей вірш був написаний 1834 року. У смертне гробове покри вало закутав Хом'яков Захід⁵⁾ раніше від Шевирєва, що вславився своєю сентенцією про "гнилу Європу", "що вже тхне майбутнім трупом". Ключевський дуже барвисто, в кількох рядках змалював головні думки історіософської концепції слав'янофілів, від якої недалеко відходять погляди інших східників, що мають спільногого предка Філофея:

"Ми, люди східні, маємо самородні первні життя, які маємо обов'язок розробляти, не йдучи на припоні Західної Європи. Росія не учениця, не супутниця, навіть не суперниця Європи. Вона її наступниця. Західня Європа — широкий цвинтар, де сплють під мармуровими надгробниками великі покійники минулого. Росія — сільська колиска, що в ній вовтузиться й безпопрадно кричить майбутнє світу. Європа відживає, Росія тільки починає жити".

Дещо відмінно від слов'янофілів стежкою, але до тих самих висновків про конячу Європу прийшов В. Ф. Одоєвський, автор "Білих ночей". "Насмільмося вимовити слово, яке здається багатою тепер надто страшим, а через деякий час занадто простим: "Захід гине". На потвердження Одоєвський має образ розкладу *релігії*, науки, мистецтва Європи, її розпуки, суму, свідомості своєї безпорадності. Урятувати душу й тіло Європи може тільки московський народ. Він увілле Заходові "свіжих, могутніх соків слав'янського Сходу". Пророкуючи "духове завоювання Європи" Москалями, Одоєвський запрошує Захід того не лякатися.

Тютчев, як і дуже багато інших, вірив, що Росія має "особливу постать", яка не надається міріть будь-яким загальним, європейським ліктем. Ставлячись до західної католицької церкви з меншою від інших критикою, він все ж уважав, що, відрізняючися від православ'я, християнство Заходу піддалося викривленню. Звідси, на його думку, відхід церкви, Бога, від усяких стримуючих моральних перепон і зasad. З цієї причини "Захід зникає" там "все руйнується", "все гине", тоді як на Сході спливає "святым ковчегом" велика православна російська імперія. "Хто відважиться мати сумнів у її покликанні". "тисячорічні (?) передчування не можуть зраджувати. Є тільки дві сили: одна — Росія, друга це революція, що розгортається й вичікує на гинучу Європу. "Може статися, що завтра воно розпочнуть боротьбу й від її висліду залежатиме політичне й релігійне майбутнє людства на багато віків".

У Достоєвського декілька разів спорали слова, що "у нас, у Росії — дві батьківщини: наша Русь і Європа". Він особисто не мав душевного сприймання Європи й не міг мати. Про це свідчать не лише його "Зимніе заметки о летних впечатлениях", у яких просочується почуття отиди, що лишилося в нього з подорожі до Європи. Країна, якій він віддавав свою душу, помисли, не була Європою. Вона тільки "ходила в європейському мундирі", а "під мунди-

5) В оригіналі: "Мертвеннѣм покровом задернут Запад весь" (Пер.)

ром була цілком інша істота", — чужка Заходові, йому незрозуміла. Для Європи Росія — "одна з таємниць Сфінкса. Швидше винайдеться *perpetuum mobile* чи елексир життя, ніж Захід осягне московську істину, московський дух, характер та його спрямування. Щодо цього, то навіть місяць досліджено тепер більше детально ніж Росію". Для Достоєвського є характеристичними не солодкуні слова про Європу, що він їх часом кидає, а значно більше переконання, що "для протестуючої московської душі **европейська культура була завжди ненависною**". Росія не є Європа, вона сама собою, свій особливий могутній світ. Вона знає, що вже скінчила з європейською цивілізацією й тепер починає нове, незмірно широке життя". Зазначаючи, що "**москоєська нація є надзвичайним явищем** в історії цілого людства", Достоєвський з особливою силою з'ясував словами Шатова в "Бесах" — в чому полягає ця "надзвичайність" Росії.

— "Чи ж знаєте ви, хто тепер на всій землі **єдиний народ богоносець**, що гряде відновити й спасті світ іменем нового Бога й кому єдиному дано ключі життя й нового слова? Чи ж знаєте ви, хто цей народ і як його наймення? Единий народ богоносець — це нарід московський".

Наполягаючи на давньому (з часів Івана III), начебто, праві народу-богоносця відібрати в Турків Костянтинопіль-Царгород, бувши зовсім не проти й інших більших імперських дорощувань територій, Достоєвський разом з тим запевняв, що "східній орел злітає над снітом не для того, щоб підкоряти й набувати, не розширювати, а звільнити, поставити на ноги пригнічених і прибитих, дати їм ноге життя на добро їм і людству". "Лише Росія має в собі засади розв'язати всеєвропейську фатальну проблему нижчої братії без бою і без крові, без ненависті й злости, але скаже вона це слово, коли Європа буде вже залита своєю кров'ю." "Все призначення Росії полягає в православ'ї, в світлі зі Сходу, який полине до осліплого на Заході людства, що загубило Христа". Несучи ідею зцерковнення життя, всевітнього єднання в Христі й замирення, **Росія приречена "стоїти на чолі народів, приєднати їх до себе воєдино, вести їх у гармонійному хорі до остаточної мети, всім їм визначеної"**.

К. Леонтьев, якби міг, відгородив би Росію потрійною залізною стіною від будьякого впливу Заходу. Уважаючи, що "чисто слов'янський зміст є надто невистачальним для всевітнього духу Росії", він вітав її "нестримну" тягу до Азії, її змішування з азійськими народами, що "не просякнуті европеїзмом". Але він боявся змішування Москалів із слов'янами Східньої Європи. "Без азіатизму Росії, що впливає на них, ці слов'яни дуже швидко стали б найгіршим із континентальних европейців та й годі". Подібно до московських людей 15-го й 16-го віків Леонтьев пекельно ненавідів Захід. Він не міг без злости чути слова — "гуманізм", "егалітарність" (за Сталіном "уравніловка"), "емансипація", "евдемонізм". "Сюртучники" — буржуза й "блузники" — робітники Європи викликали в нього огиду. Лише їхній вигляд шокував його естетичні погляди. Франція, писав

він, в очах тієї "відсталої більшості російської інтелігенції, яка тепер іще остільки простодушна, що вірити у якесь демократичне й щасливе людство, уявляла й уявляє з себе так у дні величі, як і в дні падіння, квітенсенцію західної культури". Саме через це він — Леонтьєв — "від широго серця" бажав цій країні "погибелі й цілковітого поникнення".

Протилежно до Карлейля, що вбачав у Росії "величезне, темне, не розгадане дитя Провидіння", Леонтьєв впевнено накреслював майбутнє Росії. "Цілком зірвавшись з європейських рейок", Росія "мусить стати на чолі якоїс то нової східної державності й дати світові нову культуру, заміняючи цією новою слов'яно-східною цивілізацією копаючу цивілізацію романо-германської Европи". Силу, потрібну, щоб це доконати, дає, на його думку, візантізм, "що створив велич" Росії і що "як складна тканина нервової системи наскрізь просякає весь великоруський суспільний організм". У цьому візантізмі Леонтьєв визначає дві засадничі риси:: залізний цезаризм "упорядкований деспотизм", як державну форму що не дає суспільній "матерії розбігатися", та тісно пов'язану з цезаризмом православну церкву, що навчає страху Божого, заперечує пусті ідилії й проповіді "земної всерівності, земної вседосконалості й всевдowellення". Про ґрутові перевороти, що насуваються на світ і Росію, Леонтьєв каже, що їх "не виготовляється на рожевій воді й цукрі", а "підноситься людству завжди шляхом заліза, вогню, крові та ридань".

Із своїм переконанням, що "ідеї не мають гуманного серця", що держава повинна бути "грозною", із своїми візіями й бажаннями "нового рабства, постійного штучно й мудро розподіленого насильства над особистою волею громадян", — Леонтьєв стойть на найбільше крайньому, найбільше реакційному крилі російського візантізму.

Н. Данилевський, що спокусив багатьох своєю книжкою "Росія й Європа" (перше видання 1869 р.) вважав, що вступ Росії в коло якоїс "загальної" (що, на його думку, не існує) для всіх народів європейської культури не може мати місця хочби з тої причини, що Росія репрезентує цілком особливий культурно-історичний слов'янський тип розвитку, що стойті поза Європою. "Росія не причетна ні до чого європейського доброго, ні до європейського злого. Ані правдива скромність, ані правдивий гонор не дозволяють їй уважатися Європою". Натуру Росії визначають — свята православна церква й ідея слов'янства. Близька Аксакову, Хом'якову, всій течії, що її справедливо названо слов'янофільством, ця ідея набирає в Данилевського характеру голого расизму. Він доводить, що ідея слов'янства повинна бути Росіянам "вищою ідеєю, вище свободи, вище науки, вище просвіти, вище всякого земного добра". Лише проймаючись нею, Росія уникне бути простим етнографічним матеріалом, збереже свою самобутність, незалежність від Європи, відібравши в Турків Царгород, зробить його "столицею цілого слов'янського світу". Росія є "єдиною в світі великою державою, що під ногами

твірдий ґрунт має. Через общину вона не має "безземельних мас" і її "соціальна будівля побудована не на злідніх більшості громадян". Лише в ній "зможуть знайти своє розв'язання соціально-економічні проблеми". Внутрішня морально-політична єдність і суцільність московського народу є характеристичною рисою Росії, яка виявляється в тому, що московський народ тісно злютований з владою, з царем, репрезентуючим "політичну свідомість, почуття, мисль і волю" народну (саме ця теорія почала знову проклімуватися в царюванні Сталіна). Волею верховної влади, царевою, московський народ "може бути доведений до того стану напруги його моральних та матеріальних сил, котре ми звемо дисциплінованим ентузіазмом". Нарід здатний на слово глави свого "приходити в стан дисциплінованого ентузіазму, є силою, якої світ давно вже не бачив, або навіть ще не знав (Звідси видно, оскільки пеоригінальною є теорія дисциплінованого ентузіазму, створена в епоху Сталіна).

Світогляд Льва Толстого з його запереченням всієї сучасної цивілізації й держави, зневагою науки, невизнанням Божого єства Христа, проповіддю "непротивенства злу" та абстрактного морального християнства поза будь-якою церковністю — його належало б ставити поза візантійські ідеї та переживання, що ними сповнені вщерть згадані вище московські люди. Доводиться констатувати, що це не так: значна більшість найістотніших думок, що їх находимо вище, поділялася Й. Толстим. Він, так само, як і всі антиєвропейці, вважав, що Росії належить велике майбутнє, бо вона не піде європейським шляхом "капіталістичного насильства й робства". "Історичне покликання московського народу" — показувати іншим народам "путь розумного, вільного й щасливого життя". Збігаючись у поглядах на земельну власність із апологетами общини, Толстой твердив у своєму щеденикові, що "світове історичне завдання Росії полягає в тому, щоб принести світові ідею суспільного впорядкування земельної власності". Наближаючись до віри Аксакова й слов'янофілів у "святу Русь", що носить корогву чистого християнства, до віри Достоєвського в богоносність московського народу, до середньовічної московської думки про московських людей як про "Новий Ізраїль", Толстой писав, що "ніде, крім московського народу не затримається в такій силі чистоті християнський світогляд". У парі такому поглядові Толстого йшов, якщо не расизм у дусі Данилевського, то в кожному разі велими виразний слов'янський націоналізм і певність високої релігійної квалітетності слов'янського племені. "Я не можу не вірити у виключну рою слов'янства для поєднання не тільки християн, а й усіх людей". Величезний світовий переворот "почнеться саме серед нас і серед слов'янських народів, більше за інших християнських у справжньому сенсі християнства". "Розширення великого всесвітнього гріха, яке буде ерою в історії людства, має здійснитися саме через московський, слов'янський народ".

Візантійський комплекс на кінець 19-го століття у роки перед першою світовою війною тимчасово блідне, виявляючись без особливого натиску, в нечисленних літературних висловлюваннях (напр., у деяких символістів, надхненіх Вл. Солов'йовом). Але з осені 1917 р.

він спалахує і, неусвідомлений його носіями, керує прагненням чуда, велетенського скоку країни “з другого ступеня розвитку просто в п'ятий чи шостий” (формула Чернишевського). Здійснюючи його, Ленін оголошує: Росії “випала частина іти на чолі великого світового руху”. Цілком уже виявляє себе візантізм у дусі Леонтьєва в тридцятих роках, коли вперше в советській пресі з’являються слова “родина”, “патріотизм” та висувається постать нового царя, “батька народів”. Він має владу більшу за Івана Лютого й з усіма рисами, які за словами письменників чужинців 15 - 17 віків, московські люди в московських царях бачили.

“Воля Государя — Божа воля. Це знає Бог та великий Государ. Государ знає все. Одним словом своїм усі труднощі розв’язує. Все, що мають його піддані, з чого користуються, успіхи в ділах, здоров’я — все дістается з ласки Государя. Усі дивляться на себе й на все своє як на повну власність Государя. Дізнатаватися, що діється в палаці государевому вважається найбільшим злочином”.

У тоталітарній Росії, за царювання Сталіна, воскресає Московська Русь 16 й 17 віку з усім її тягловим розпорядком. Пристосовуючись до часу, перефарбовуються й перековуються нашвидку старі образи й уявлення, зберігаючи їхню головну зasadу й напрямок. Страшний Суд з церковного малярства 17 віку перетворюється в страшну світову революцію. Запортрення народів немосковської віри до пекла — в насильне повалення трухлявого буржуазно-капіталістичного світу. Вхід до раю уявляється вступом до комуністичного ладу. Ідею державної церкви заступає ідея єдиної, монолітної, всюдисущої, на цілій всесвіт сяючої комуністичної партії. А правоставна релігія заступається чудотворною композицією сталінізму. А щоб було все в згоді з обрядами старої віри, — споруджується на Красній Площі в Москві каплиця-мавзолей з нетлінними мощами споплатку одного чудотворця, а потім — другого. І музика Філофея грає, трезить на цілий світ, особливо по другій світовій війні.

Що ж ми чуємо? Проповіді про Росію, як “Світоч” світу, про пекликання Москви на світове панування, про право її “стояти на чолі народ’в”, про її всесвітню місію встановити, згідно з “соборним” комуністичним духом, скрізь по світі “розумне, вільне й щасливе життя”. Все це багато разів чулося й ... тепер реалізується. Ка-жучи словами Тютчева, “передчуття не зрадило”: Москва наближається до світового панування й не тільки матеріальне, але й духове здобуття нею величезних частин світу продовжується. Хто насмілиться заперечувати, що саме в такому **несподіваному** вигляді збуваються **покищо** пророкування великих і дуже великих московських людей, що поміж ними Л. Толстой і Достоєвський? Вони предбачували — Росія скаже світові Нове Слово. Вона сказала.

Знаю, що для багатьох подібний висновок є нестерпним і категорично відкидається. Зокрема, від декого, але вже не з правого, а з лівого боку, довелося чути, що моя “філофеївська” теорія є помилковою, однобічною, побудованою на неправній екстраполяції поглядів кола людей, що в своїй більшості мали дуже праві переконання. Вона, ніби, не стосовна до представників лівих і революцій-

них ідей. Вони, начебто, не мали месіяністичних чекань. Вони — люди не "східнього", а "західнього" порядку думання. Про західний напрямок (він також став національним), про російський европеїзм, супротивний антиевропейзові й московсько-візантійську пророкуючу пиху — мені ще доведеться говорити. А тепер скажу, що найбільшою помилкою є думати, що тавро Філофея було в 19 віці тільки на сектор правих переконань. Його було й на русі революційному, на ріжких течіях народництва йуже ясно Герцені — його основоположників.

ЯРОСЛАВ КУТЬКО

ВАРШАВСЬКИЙ ДОГОВІР І НАЦІОНАЛІСТИ ДО ПИТАННЯ МЕТОДІВ ДИСКУСІЇ І ПУБЛІЦИСТИКИ ОУН

Договір Української Дипломатичної Місії, який вона підписала в імені Української Народної Республіки з урядом Речі Посполитої Польської у Варшаві дня 22 квітня 1920 року, був у своїм часі важливим політичним кроком. Він потягнув за собою глибокі наслідки в практичній політиці українського активу як на рідних землях, так і на еміграції протягом довгих років, бо аж до вибуху Другої Світової Війни. З приводу цього договору сперечалася українська публіцистика не раз. Займалася ним також наука українського державного права, розглядаючи питання, чи цей договір взагалі був під правним оглядом якоюсь важкою грамотою для УНР. На жаль, мало займалася цим документом історія української політики, щоб поважно наєвітлити його з погляду тодішньої політичної доцільності. Звичайно політичні публікації цей договір брали тільки за вихідну точку для обвинувачення Симона Петлюри, як тодішнього Голови Директорії УНР, що то він, власне, започаткував акцію, яка довела до Варшавського договору і що то він, власне, наказав голові Дипломатичної Місії Андрієві Л'вицькому укласти і підписати цей договір. Знову ж другі публікації обороняли Симона Петлюру і його дипломатичних співробітників та доказували, що сам договір ще не був великою помилкою, а все лихо лежало в тому, що його польський уряд зламав і не виконав всіх зобов'язань. Друга Світова Війна спричинила такі зміни в політичному положенні Середньої і Східної Європи, що питання зв'язані з Варшавським договором відразу відступили на задній план. Однаке публіцистика Організації Українських Націоналістів у всіх її відколинах постійно видвигає це питання на порядок денний. Складали в цій справі різні декларації ОУН, ОУН_м та інші прибудівки, а також інколи появлялися окремі брошурі. Червоною піктокою в усіх цих націоналістичних публікаціях в'ється пропагандистська думка, що Варшавський договір, нібито, схвалили тільки українські демократичні діячі. За те всі націоналістичні провідники і діячі націоналістичних союзників — монархісти, є "принциповими соборними самостійниками", які ніколи і ні в чому не поступилися з цієї "принциповості". Вони, нібито єдині з усіх

українських політичних організацій є чисті від будьякого закиду "угодовости" з ворожими Україні режимами.

Може й не варто було б мені займатися на сторінках "Вільної України" цим питання, якби не те, що саме тепер знову появилася довга публікація на цю тему в органі ОУНб, "Гомоні України" (Торонто). У цім часописі, призначенні не так для глибшого розгляду українських проблем, як для пропаганди думок ОУНб в ширших масах, з'явилася в числах 47, 48, 49, 50 і 51 за минулій рік та в числах 1-2 і 4 за поточний рік стаття Д-ра Петра Мірчука під наголовком "**Варшавський договір і Д-р С. Витвицький**". Вже з самого титулу довгої статті можна догадатися наперед, що йдеться про напад на Д-ра Степана Витвицького, бо ж він виконує функції Президента УНР, відколи його на цей відповідальний пост обрала однодушно УН Рада. Раніше націоналісти скерували свої стріли з приводу Варшавського договору виключно проти С. Петлюри, як довго він жив. Після смерті С. Петлюри ОУН рішила змінити свою тактику в справі його особи і стала святкувати пам'ять С. Петлюри, а зате кампанію проти табору УНР почала провадити так, що всі напади спрямовано на особу заступника Голови Директорії, Андрія **Лівицького**, покликаного на цей пост після смерті Петлюри згідно з законом із 12 листопада 1920 року. Коли вмер през. Андрій Лівицький, то в колах ОУН, видно, постановили в засаді дати йому "спокій", а перенести всі напади з приводу Варшавського договору на особу теперішнього президента УНР, Д-ра Степана **Витвицького**. Припущення, яке насуває наголовок статті, виявляється цілком слухне. Після прочитання статті Д-ра Петра Мірчука ми переконуємося, що вся його стаття на кільканадцяти газетних стовпцях, це один спрепарований **напад** на Д-ра Степана Витвицького, з поминенням зачіпок на адресу інших осіб, що мали позитивне відношення до Варшавського договору. Уважаю, що маю громадський обов'язок сказати декілька заміток у справі, яку я знаю більше, тому що доля дала мені була те щастя, що я міг брати участь у збройній боротьбі України за її визволення і то дало мені можливість пізнати багато фактів, людей і документів, які мало знані сучасному молодшому поколінню. На це власне, незнання рахують публіцисти ОУНб і ширять свою пропаганду таким перекрученим способом, що люди тепер справді можуть думати, що правда є така, якою її подають до вірування бандерівські газети.

КОРОТКА ПРИГАДКА ФАКТІВ, ЩО ЗВ'ЯЗАНІ З ВАРШАВСЬКИМ ДОГОВОРОМ

Насамперед слід пригадати джерела, де зібрані основні дані про Варшавський договір: 1) О. Доценко — "Літопис української революції. Матеріали до історії української революції, том II, книга 4 і 5." В ній зібрано майже все документальне, що відноситься до передісторії Варшавського договору і потім до його укладення. Праця писана з метою оборони діяльності і політики Голови Директорії С. Петлюри, але іде не ховає таких документів, які були б невигідні для цієї основної мети праці. 2) І. Мазепа: "Україна в огні й бурі революції, частина 2 і 3." Тут наскілько

становище до договору Уряду УНР, який очолював автор. 3) С. Шелухин — "Варшавський договір". Це правна критика договору.

На підставі цих джерел, якими зрештою користувався також Д-р Петро Мірчук, кожний може переконатися легко про такі **безспірні** факти:

1) Ще від травня 1919 року Симон Петлюра шукав зв'язку з на-
чальником польської держави Пілсудським, щоб дійти до порозу-
міння з Польщею. Дня 16 липня 1919 року вислав Уряд УНР Над-
звичайну Місію до Варшави з метою продовжити завішення збрей
і роздобути в Польщі допомогу амуніцією і вирядом. На чолі місії
стояв інж. Пилипчук. Через нього передав Голова Директорії Пет-
люра свій спеціальний лист до Пілсудського (про цей лист і про йо-
го зміст не знала нічого пізніша Дипломатична Місія на чолі з Ан-
дрієм Лівицьким). Голова Надзвичайної Місії інж. Пилипчук зло-
жив офіційну декларацію іменем Уряду УНР дnia 19 серпня 1919, в
якій зрікається на користь Польщі всієї української території на захід
від Збруча, а на Волині так далеко на схід від Буга, як це буде
усталено пізніше. Тому, що ця декларація викликала спротив полі-
тических організацій і Уряду УНР, то його декларацію анулював Уряд
УНР і вислав нову Дипломатичну Місію під проводом керуючого
міністерством зовнішніх справ Андрія Лівицького.

2) До Дипломатичної Місії у Варшаві входили крім голови її А.
Лівицького ще політичні радники: Леонід Михайлів (перший засту-
пник голови), Д-р Степан Витвицький, Державний Секретар Західної
Области УНРеспубліки; Прокоп Понятенко; Жепецький Борис; Д-р
Петро Мишанецький; Д-р Горбачевський Антін; Д-р Михайло Нова-
ковський.

3) Уповноваження цієї місії, яке вони згідно з міжнародним пра-
вом предложили від Уряду УНР (прем'єра І. Мазепи) польському
урядові, підкреслювало в окремім пункті таке: "Всякі договори і
декларації мають бути підписані головою місії або його заступником
і **всім** присутніми політичними радниками". Цей пункт уповноважен-
ня місії таким чином виразно стверджував, що **всякі** декларації і
договори будуть зі самого права **неважні**, коли хочби **один** політич-
ний радник не поклав свого підпису під декларацією, не погоджую-
чися з її змістом.

4) Поляки жадали, щоб замість уневажненої декларації Пилип-
чука Дипломатична Місія склали нову декларацію, бо інакше польсь-
кий уряд не буде взагалі переговорювати. Українська Диплома-
тична місія таку декларацію польській стороні зложила 28 жовтня
1919 р., але польська сторона її не прийняла, бо в ній була тільки
заява Українців про добру волю Уряду УНР жити з Польщею в до-
бrosусідських взаєминах, а не було ззечення на польську користь
Галичини, окупованої частини Волині і Полісся. В тому стані справи
голова місії А. Лівицький згідно з дорученням С. Петлюри уложив
більш уступничу декларацію, яка могла задовольнити Поляків. Про-
ект його декларації в справі границь між Польщею і УНР містив
такий пункт:

"Територія УНР має бути установлена з такими кордонами: По-
чинаючи від Чорного моря по річці Дністру і від Дністра між Поль-
щею і Україною по річці Збручу. Далі кордон УНР на території

бувшої російської імперії має пройти на західно-північній Волині..."

5) На такий зміст декларації про границі між Україною і Польщею не годилися чотири радники місії, а саме: один соціаліст-революціонер з Придніпрянщини Мішанецький та три з Галичини — Витвицький, Горбачевський і Новаковський (два перші з націонал-дем. партії і третій з радикальної). Вони подали від себе свій проект цього пункту декларації, який мав виглядати так:

"Територія УНР має бути установлена з такими кордонами: починаючи від Чорного моря по ріці Дністру і від Дністра по ріці Збручу, що відділює територію УНР від Східної Галичини, яка відповідно рішенню Мирової Конференції в Паріжі остається на 25 років під управою Речі Посполитої Польської. Далі ... на схід від Бугу..."

Голова місії не хотів прийняти тієї поправки, знаючи, що Поляки на неї не погодяться. При голосуванні над цілістю пропонованої А. Лівицьким декларації заявилися за цим проектом тільки чотири члени місії (Лівицький, Понятенко, Желецький, Михайлів). Згідно з повноваженням місії така декларація не могла бути подана, бо її не підписали всі члени місії. Проте Лівицький рішився подати свій проект декларації, не зважаючи на спротив чотирьох радників, ще 2 грудня 1919 ввечорі, коли була заповіджена конференція з польськими представниками. Щоб мати моральне підпертя свого кроку, який ламав виразно повноваження Уряду УНР, Лівицький скликав нараду різних громадян і партійних діячів і вимагав від них їхньої підтримки для свого кроку. В нараді взяло участь 27 осіб. Вони заявилися за зложение проектованої декларації. Проти цього висловився тільки один радник місії **Мішанецький**, який був пристуний на нараді; а три вже згадані інші радники подали свою заяву на письмі, де підkreślувати, що вони не погоджуються з таким проектом і якби він все таки був зложений, то заявя є в повні неважкою. Okрім того промовляв проти того пункту заявив також пристуний віцепремістер зовнішніх справ Д-р Володимир Старосольський, але він після подання заяви не витягнув з того консеквенцій і до димісії не подався.

6) Зараз по цій нараді 2 грудня ввечорі голова місії подав свій проект заяви тільки з 4 підписами, тобто неважну з погляду свого повноваження. Коли про це зложение довідалися інші члени місії, які з нею не погоджувалися, то вони на знак протесту 3 грудня виступили з місії, а Д-р Витвицький, Д-р Горбачевський і Д-р Новаковський зложили опріч того ще формальний протест і заяву, що декларація є **неважна**.

7) Вже на підставі цієї декларації з 2 грудня 1919 року голова місії Лівицький у повній згоді з С. Петлюрою, що в міжчасі прибув до Варшави, уложив **договір** з Польщею, який був підписаний 22 квітня 1920 і який в основі приймав кордони з декларації з 2 грудня. Зміна була в некористь України в тому, що кордон був визначений на Волині точно і то з посуненням далі на схід приблизно по кордоні, який установив Ризький мир.

ЧОГО ХОЧЕ Д-Р МІРЧУК У СВОІМ ВИСТУПІ ПРОТИ ПРЕЗИДЕНТА ВІТВІЦЬКОГО

Д-р Петро Мірчук не перечить факту, що Д-р Вітвицький був рішучим противником декларації з 2 грудня 1919, яка лягла в підставу договору з 22 квітня 1920. Це так виразно стверджено опублікованими документами, що того навіть Д-р Мірчук не годен людям в очі перечити.

Проте, він з побільшуючим шклом шукає якоїсь порошинки на поведінці Д-ра Вітвицького в тому часі і знайшов такі заміти: 1) Д-р Вітвицький не пішов на нараду громадян, яких скликав Андрій Лівицький в день 2 грудня, перед поданням своєї декларації. Він, мовляв, повинен був це зробити, бо тоді був би вплинув на публічну опінію. 2) Він зле зробив, що зложив заяву на руки голови місії з протестом, який спирається на формальні аргументи, що про долю Західної Области УНР згідно з конституційними актами ЗОУНР і цілої УНР має право рішати виключно аж до далішого Українська Національна Рада ЗОУНР. Цю заяву подали згадані три радники з Д-ром Вітвицьким на чолі усно на засіданні місії 30 листопада і потім ще письмово з докладним обґрунтuvанням 1-го грудня. Д-р Вітвицький, мовляв, не повинен був резигнувати з членства в місії, але разом зі своїми двома товаришами і Мішанецьким залишився в місії. Тоді в місії не було б більшості радників (а тільки половина) для ухвалення проекту Лівицького. 3) Д-р Вітвицький допустився провини щодо державницьких змагань, бо пізніше кандидував від УНДО до сойму у Варшаві і там зложив посольську присягу.

Опірч того Д-р Мірчук кваліфікує саму декларацію з 2 грудня 1919 і договір з 22 квітня 1920 року "правним затвердженням про-дажу західно-українських земель Польщі, запропонованого їй голо-вою місії УНР А. Лівицьким".

Що варті ці закиди Д-ра Мірчука чи пак ОУНБ, іменем якої він там говорить? Відповім коротко по порядку: 1) Чому Д-р Вітвицький не пішов на громадську нараду 2 грудня вдень, це справа, яка не має мериторичного значіння. Якби пішов, то все одно більшості присутніх не переконав би, як не переконав її присутній на нараді Мішанецький і справді знаменитий промовець Д-р Старосольський. Лівицький разом з трьома радниками і більшість ад гок стягнених на нараду громадян були наперед переконані, що така декларація мусить бути зложена. Можливо, що й Лівицький Д-ра Вітвицького на нараду й не запросив. 2) Як видно з листа Д-ра Вітвицького з 1 грудня, день перед тим було ще пленарне засідання місії і на ньому він зовсім формально разом з однодумцями голосував проти подання декларації в проекті А. Лівицького. Це все таки не спинило А. Лівицького перед тим, щоб декларацію подати, спираючись не на голоси місії, а на голоси громадської наради і уповноваження С. Нетлюри. 3) Д-р Вітвицький виступив з місії аж дня 3 грудня, тобто після неправного подання декларації А. Лівицьким, отже вже по доконанім факті. Таким чином всі мірування Д-р Мірчука на цю тему є безпредметові. 4) Д-р Вітвицький прийняв ман-

дат українських виборців як посол до сойму саме для того, щоб боронити державницьких змагань українського народу. Всі національні посли, що прийняли мандати, зложили урочисту декларацію в соймі, що вони реклямують національні державні інтереси соборних українських земель і що український народ **не визнає правним панування Польщі на цих землях**. Посли не складали присягу, а формальне приречення на конституцію польську; саме ця конституція дозволяла послові свободний вислів волі і він цю волю заявив.

Залишається питання політичної **оцінки** декларації і договору. Д-р Мірчук, як звичайно, легкодушний у словах, кваліфікує оба акти як "продаж західно-українських земель". Треба назвати таке писання невідповідальним. Ніхто до тепер, опріч **большевиків**, не твердив, що члени місії, які зложили декларацію і договір, та С. Петлюра, який погодився на текст договору, взяли за це від Поляків гроши. Якщо Д-р Мірчук має на це докази, то хай їх дасть. А як не має (і це цілком певне), то хай відкличе своє очернення на тім місці, де його кинув.

Автори декларації і договору хотіли власне **спасати** інтереси української державності в тих тодішніх найтяжчих умовах, рахуючи на те, що продовження існування УНР в обкроєній формі хоч ще кілька **місяців**, може витворити **нову шансу** побіди і використати змінену міжнародну ситуацію, яка в їх уяві назрівала в користь України. Вони вірили, що польський уряд в добре зрозумілім інтересі Польщі, нарешті **широ** стане союзником України. Противники декларації і договору не вірили ніяк в ширість проводу польської держави для українського союзу і були переконані, що він урядників зрадить напевно. Д-р Витвицький в дискусії на засіданні місії вірно остерігав, що така декларація і евентуальний договір проповіджає існування уряду УНР, після підпису навіть "два дні", а за те уб'є справу Західної України зараз. Політичні оцінки треба присвятити окрему студію з узглядненням усіх тепер уже опублікованих документів, українських і чужих.

ЩО СКРИВ Д-Р МІРЧУК ПЕРЕД СВОЮМИ ЧИТАЧАМИ?

Стаття Д-ра Мірчка є **позбавлена доброї віри**. Що більше, він свідомо пише в **злій** вірі, щоб збаламутити читачів. Цей важкий закид обґрунтовую такими доказами:

1) Д-р Мірчук ані словом не згадав про те, що сам договір з 22 квітня 1920 — це тільки рука А. Лівицького. Ідея його і зміст — то твір Симона Петлюри. Симон Петлюра від 7 грудня 1919 року був вже особисто у Варшаві та **керував** поза кулісами всією роботою місії. Зміст договору був уложеній А. Лівицьким на підставі вказівок самого Голови Директорії і Головного Отамана присутнього у Варшаві. Це все докладно удокументовано в "Літописі" Доценка що Д-р Мірчук мав перед собою при писанні статті, бо цитує з нього ті чи інші місця. Але ж він це приховує перед читачами, які все таки мають пошану перед пам'яттю Петлюри, хоч вони і члени чи симпатики ОУНб. Це робить Д-р Мірчук для того, щоб кидати болото на А. Лівицького і Д-ра Витвицького, хоча дійсним автором договору був Петлюра. Якби бандерівський публі-

цист лаяв **Петлюру** і закидав йому, подібно до большевиків, "продаж західно-українських земель", то не міг би одночасно поширювати листівок із сплетеними одним вінком портретами Петлюри і Коновалця, як національно - державних героїв.

2) Така сама зла віра в Д-ра Мірчука, коли він говорить у статті про грохадську нараду 2 грудня 1919 у Варшаві. Він з протоколу наради, який видрукований у "Літописі" Доценка, згадав тільки дві особи — Мішанецького і Старосольського. Зате він знову "дипломатично" промовчав дуже важливий факт, що в нараді взяв участь представник **націоналістів**, інж. Юрій **Коллярд** (представник партії "українських соціалістів-самостійників", які утворилися з групи Миколи Міхновського). Нема також згадки в Д-ра Мірчука про те, що на нараді був Сергій Шемет, представник гетьманців, теперішніх **союзників ОУНБ**. А він належить до основоположників гетьманської організації, яка тепер тісно сплетена політично з ОУНБ. Оба ці представники, націоналіст і гетьманець, виразно висловилися на нараді **за подання декларації Лівицького!** Якщо отже декларація і онертий на ній договір були нічим іншим в очах Д-ра Мірчука, як тільки "продаж західно-українських земель Польщі", то представники націоналістичної партії і союзної для ОУНБ гетьманської партії благословили цю **"продажу"**.

3) Ще гірша зла віра вилазить з писання Д-ра Мірчука з того факту, що він цілком промовчує становище до Варшавського договору першого голови Проводу Українських Националістів — полк. Євгена **Коновалця** і другого його голови полк. Андрія **Мельника**. Їх становище до Варшавського договору було цілком позитивне і вони його **підтримували**. Факти такі: Коновалець зараз по розформованні Січових Стрільців увійшов у контакт з Андрієм Лівицьким, а потім з С. Петлюрою у Варшаві. Він рішився підтримувати політичну тактику обох, а коли Варшавський договір, став доконаним, він взяв **дипломатичний паспорт** Уряду УНР і разом з сот. Кучабським вихід закордон агтувати в користь **виконання** і підтримки Варшавського договору. На цей дипломатичний паспорт він їздив кілька разів закордон і повертається до Польщі.

Другий голова ПУН полк. Андрій Мельник також погодився засаднично з доцільністю Варшавського договору і прийняв дипломатичний пост військового аташе при **дипломатичній місії**. На цім становищі він **підтримував** лояльно виконання Варшавського договору.

Пізніший голова УВО у Львові, сот. Юліян **Головінський**, на своїм процесі у Львові з емфазою відкликувався на те, що він завжди був переконаним приклонником Варшавського договору.

Полк. Роман **Сушко**, також, голова УВО (перед Головінським), був завзятим **прихильником** Варшавського договору. Він вступив добровольцем до союзної з Польщею Армії УНР і потім разом з нею брав участь в обороні Варшави, де дуже вславився і отримав за це відзнаки.

Тому в повній злій вірі пише Д-р Мірчук у своїй статті в числі 1-2/1956 "Гомону України" що пібто "українські націоналісти — Українська Військова Організація (УВО) і Організація Українських

Націоналістів (ОУН) — стояли “незмінно” на тому, що не визнавали законності окупації західно-українських земель. Творці ОУН власне в 1920 році визнавали Варшавський договір і підтримували його своєю діяльністю. Щойно по провалі цього договору, коли вже кожний бачив його безпредметовість, вони змінили своє становище опріч зрештою валєпродського становища Головінського, про якого я вже писав в окремій брошуру.

Ярослав Кут'ко

ПРОФ. ІВАН РОЗГІН

ОСВІТА В У С С Р *) БОЛЬШЕВИЦЬКІ ЕКСПЕРИМЕНТИ З УКРАЇНСЬКИМИ ШКОЛАМИ

До 1920 року большевики у шкільних справах пером тодішнього комісара освіти Гринька видавали цілий ряд різних постанов, директив і т. п. Проте, большевицька влада тривалішу силу мала тільки на частині Лівобережжя, бо на решти території влада часто мінялася (УНР, Денікін, повстанці).

Уряд Української Народної Республіки тривало, майже безперервно мав владу на поважній частині Правобережжя. Щоб опанувати цілу Україну, відряджений Москвою Совнарком України під проводом Болгарина Раковського всі свої старання прикладав до того, чиоб помогти большевицькій армії у її боротьбі для завоювання України. Ця регулярна війна скінчилася щойно в другій половині листопада 1920 р., коли армія УНР була примушена чисельною російсько-большевицькою перевагою відступити на територію Західної України, зайняту Поляками. Щойно після того в галузі освіти большевики почали натиск, найперше на вищі школи. Почалося з того, що до кожної школи призначено було політичних комісарів, а далі большевики почали обсаджувати своїм людьми вищі адміністративні посади-ректорів університетів і директорів інститутів. Так само до губерніяльних, повітових і районових відділів були призначенні комісари. А тому що серед української ні університетської ні іншої інтелігенції не було ані комуністів ані прихильників більшовизму, то як правило, комісарами і першими призначеними новою владою адміністраторами — були неукраїнці, а чужі українські культурі функціонери. Їх призначали або безпосередньо з Москви, або на той час діючі політичні організації військових частин (політвідділи), а після того затверджували їх вищі московські організації. У всіх вищих школах були зорганізовані комуністичні і комсомольські осередки, члени яких мусили допомагати адміністрації, а головне політкомісарів, “перебудовувати” вищу школу на нових засадах. На самому початку запроваджено одне “міропріємство”, що виявилося большевикам дуже придатним — це втручання органів безпеки у внутрішнє життя вищої школи. Разом з інститутом політкомісарів,

*) Диви початок у ч. 8 “Вільної України”.

запроваджено так зване "таємне листування" школи з політичними чинниками, головно Надзвичайною Комісією, (ЧЕКА) а пізніше — з Державним Політичним Управлінням (ГПУ). Десь в році 1929 були створені в кожній школі (як і по інших установах) "Спеціальні Відділи", або як їх звичайно називають, "Спецвідділи", які діють і досі, хоч ніякими офіційними правильниками вони не передбачені (фактично — це клітини ГПУ, таємної поліції). Та все таки, цей період характеристичний певною відносною свободою для національної української культури, або точніше кажучи, вільним змаганням української культури з російською, хоч остання протегувалася всіми партійними і державними чинниками як "вища". З тих причин у всіх школах впроваджувалися готові форми, що вже усталіся в Росії, хоч і не з довготривалих традицій. Більшевики почали перебудовувати українські школи, маючи не лише світоглядові основи, а й дворічний досвід практичного здійснення своїх програмових засад в діяльніці культури і освіти в ССР. Але й у даному випадку виявилася незрозуміла тенденція. В Росії, більшевики, чи то завдяки авторитетові першого їх комісара освіти А. Луначарського, чи з інших невідомих нам причин, до перебудови шкіл, особливо вищих, підійшли обережно, можна навіть сказати послідовно. Вони, змінюючи правні основи, не руйнували системи освіти. Перебудовуючи початкову і середню школу, розбудовуючи різні спеціалізовані інститути, залишили не друйнованими університети. На Україні, Комісаріят Освіти на чолі з Г. Гриньком, не приймає системи ні Єдиної Трудової Школи РСФСР з 1918 року (А. Луначарського), ні системи вищих нікіл Р. С. Ф. С. Р., а створює свою, що була обґрунтована в 1920 році "Декларацією про соціальне виховання дітей". Натомість, в Україні було прийнято і запроваджено в життя загальні світоглядові напрямні, що їх було декларовано декретом в Москві з 23 січня 1918 року. Тим декретом церкву відокремлено від школи, запроваджено активне протирелігійне виховання, впроваджено до навчальних плянів суспільно-політичні дисципліни, як "Азбуку комунізму", а пізніше — основи діялектичного та історичного матеріалізму, історію клясо-вої боротьби, тощо. Нова схема освіти в Україні накинена більшевиками була такою:

1. Соціальне виховання від 4 до 8 років, дитячий садок і перші спроби грамотності; від 8 до 15 єдина трудова школа, спільна для хлопців і дівчат.

2. Професійна освіта від 15 до 18 років. Після професійної освіти 1 рік практики.

3. Вищі школи різних типів, а саме, 2 - 3 річні технікуми, або 4-ри річні інститути для спеціалізації з якоєю вузької діялянки знання; дворічні академії для спеціалізації з ширшої галузі знання.

З весни 1920 року почали перебудовувати всю систему освіти за цією схемою, зруйнувавши гімназії, семінарії, університети, політехнічні, технологічні й комерційні інститути, тощо.

В 1922 році Третя Всеукраїнська Нарада в справі освіти, ухвалила залишити без змін загально-трудову школу (від 8 до 15 років), але реорганізувала і скорегувала професійну, середню і вищу освіту. Переорганізацією професійної освіти займався Укрголовпрофос, або

Головний Відділ Професійної Освіти при НКО, на чолі з Я. Ряппо. Розроблена ним нова схема виглядала так:

Над першим ступнем єдиної трудової школи від 8 до 12 років, тимчасово організувалася масова професійна школа; над семирічкою, другим ступнем єдиної трудової школи, що охоплював дітей до 15 років, організувалася професійна школа вищого типу, і постійний технікум, що тривав три роки, до 18 років. Це мав бути нормальній шлях до набування фаху, або до вступу до вищої школи. Як тимчасовий засіб, для робітників і селян, що бажали вчитися у вищій школі-творилися 2-3 річні робітничо-селянські факультети, робітфаки по типу РСФСР. Слідуючий ступінь-вищі школи, що за схемою Я. Ряппо мали бути американського типу каледжів — технікуми, що готують масових вузького фаху спеціалістів; вищі інститути, що готують обмежене число інженерів-організаторів та адміністраторів з різних ділянок практичного та теоретичного знання. На базі зруйнованого Київського Політехнічного Інституту були зорганізовані інститути: сільсько-господарський, ветеринарно-зоотехнічний, лісовий, електротехнічний, будівельний, цукровий, керамічний, шкіряний, механічний, інженерно-будівельний, і хемічно-технологічний. окремим типом інститутів були ті, що готували педагогічні кадри, це Інститути Народної Освіти (ІНО). Вони постали в наслідок руйнування колишніх університетів. Вони ж увібрали в себе всі колишні учительські семінарії та вчительські інститути. Кожний ІНО склався з трьох факультетів:

1. Соціального виховання (соцвих), що готували вчителів-вихователів;
2. Професійної совіти (профос), що готували кадри викладачів для технікумів;
3. Факультети політичної освіти (політос), що готували фахівців масової політичної роботи.

Інститути Народної Освіти були організовані в Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі, Вінниці, Кам'янці-Подільському, Ніжині, Полтаві, Чернігові, Житомирі, Луганську. Після такої роздрібності, число вищих шкіл в Україні досягло в 1929 році 239, де вчилося 88,821 студент. В 1930 році навіть ІНО були роздроблені на окремі педагогічні інститути, інститути соцвиху, інститути пофосові і інститути політосвіти. В цій схемі допускалися різні типи вечірніх і денних професійних курсів для робітників і селян, вечірні робітничі технікуми, вечірні робітничі факультети для зайнятих на виробництві. Крім того, при промислових підприємствах існували фабрично-заводські школи, які давали лише фахову виробничу освіту.

У цій відмінній від РСФСР системі освіти, починаючи від 1920 аж до 1933 року, було багато цікавого, але разом з тим курйозного, але не корисного для України. Найперше, що при ліквідації університетів були цілком ліквідовані юридичні і істрико-філологічні факультети. Багатющи довгими роками надбані наукові колекції, музеї, ботаничні сади, тощо, були просто занедбані, знищені, змарновані. Будучи на перший погляд демократичною, бо давала доступ робітникам і селянам до вищої школи-система мала принципові хиби, бо запедбанням загальної і середньої освіти та спрямуванням вищої освіти на суто утилітарний бік, вона знизила рівень освіти в цілому.

Цей період історики вважають "періодом шукання нових схем освіти і методів викладання". Тоді на наш ґрунт були приснішено насаждені різні "активні методи", "лабораторні методи", "групові методи", "дальтон плян", "комплексно-проектні системи", тощо. Диференціяція вищих шкіл дійшла до дивовижних меж. Творилися такі дива як: "Етіологічний факультет", а спеціалізація доходила до того, що готували "поетів", "критиків", "письменників". В сільсько-господарській високошкільній політиці дійшли до організації інститутів для вивчення "коней", "кролів", "великої рогатої худоби", "птахів" тощо.

Само собою зрозуміло що новостворені інститути не мали, ні матеріальної бази, ні відповідної кількості кваліфікованих людей. Як правило, в одному будинку тулилися по кілька інститутів, а професорсько-викладоноскій склад мусив перебувати "на колесах", в повному розумінні цього слова. Для них такі **сполучення** як Харків-Полтава, Харків-Леркачі, Київ-Житомир, Київ-Біла Церква, Київ-Ніжинь, були звичайкою річчю. Навіть сполучали працю в інститутах на такому віддалену, як Дніпропетровське-Біла Церква, Київ-Кам'янець - Подільський.

Від РСФСР була запозичена ще одна властивість підсоветських вищих шкіл, строга централізація в управлінню школи. На Україні застосовано "Положення про вищу школу РСФСР" з листопада 1921 року. На підставі його, всі вищі школи підлягали Народному Комісаріату Освіти України, але рівночасно їх діяльність контролювалася місцевими губерніальними комітетами, а фактично партійними організаціями, і органами безпеки через політичних комісарів, через комуністів-членів правління вищої школи. Декретом Ради Народних Комісарів РСФСР з 2 вересня 1921 року всі вищі школи на Україні дістали перший радянський статут, згідно якого, ректор ставав абсолютном керівником університету чи інституту, а до керівництва катедрами чи окремими курсами, допускалися й студенти, які в предметових комісіях мали рівну кількість голосів з професорсько-викладоноским складом.

При ректорі діяло правління, що складалося з 3-5 осіб (ректор, політкомісар, декани, представники партійної і студентської організації), яке призначалося НКО на один рік. Головував у правлінні ректор, що його теж призначав НКО. Факультетами керувала президія з 2-4 членів, яких призначало правління вищої школи і затверджував НКО. Ні загальні збори факультету, ні загальні збори цілої вищої школи, а тим більше, ніяка наукова рада, не існували.

На підставі цього "Положення" на Україні в 1922 році розроблено і прийнято своє "Тимчасове положення про вищі школи УСРС", для якого вся істотна частина була взята з "Положення РСФСР", але з деякими відмінностями в дрібницях. Наприклад, було сказано, що ректора призначає НКО, а політкомісара ЦК КПБУ, та добирається ще "Дорадче бюро". Факультет очолює декан, якого призначає НКО, але при цьому створюється "Факультетська Комісія", як дорадчий орган. Порівнюючи цей перший статут чи "Тимчасове положення про вищі школи УСРР з 1922 року" з царськими статутами 1849 року або 1884 року, мимоволі доводиться зробити висновок, що вони мало чим різняться, хіба тим лише, що тоді був куратор, чи інспектор, а тепер політкомісар, але це зовнішня фор-

ма, що ж до істоти справи, то вона була та сама; заборона всього, що носило будь які національні ознаки, автономії вищої школи, чи індивідуальної свободи наукової думки.

I. ЛУЧ-ИН

ЧОМУ СВІТ НЕ РОЗУМІЄ УКРАЇНИ?

Більшість української еміграції заспокоюється думкою, що вже сам факт перебування Українців на чужині є вистачальним фактором освідомлення світу про українську національну визвольну ідею.

Безперечно, що в світі серед чужинців трапляються одиці, які нас глибоко розуміють та є нашими щирими прихильниками. Але це тільки одиці. Загал нас не розуміє. Хто з нас має нагоду безпосередньо зустрічатися з інтелігентськими кругами чужих народів, постійно слідити за чужою пресою, політичними публікаціями й виступами відповідальних політичних діячів, той легко переконується, що ціла українська проблема є ще далека від належного її загального розуміння. Напр., коли приходиться говорити з чужинцями, що не мають ніякого упередження та ставляться до нас наскрізь доброзичливо, то в размовах на тему українського національного самостійницького ідеалу, звичайно можна почути заввагу про недоцільність поривати тепер, у 20-му віці, кількасотлітніх зв'язків з Росією, бо мовляв, це сепаратизм, а теперішнє століття — це час об'єднань різних великих і малих народів у більші господарські і політичні комплекси.

Сама ідея сеперетизму на загал не користується у світі симпатією. Прихильники сепаратизму мають здебільшого опінію якихось малькотентів споміж народної інтелігенції, ніби людей з ментальністю меншевартости, нездібних ревалізувати з провідною верствою пануючої нації, тому й схильних до всяких авантюр — аж до зради свого народу включно. Між іншим такі погляди про природу сепаратистів, що хочуть відірватися від Росії, поширюють московські "єдинцінеделімці".

Явище сепаратизму зустрічаємо нині майже всюди: і в Швейцарії, і в Франції, Бельгії і т. д., ба навіть і в ЗДА, дарма, що ці з'єднені держави постали шляхом сепаратизму від Англії. Але ідея нового внутрішнього сепаратизму в ЗДА, в умовах ідеальної свободи, позбавлені всякої доцільності й глупзу, тому й слушно загально осуджується.

Але наш читач обурений нарешті спитає: при чому тут сепаратизм і наш визвольний національний рух? Алже ж Українці — це окрема давня історична нація, що бореться проти чужого національного поневолення. Українці — це не сепаратисти, навпаки — соборники, що змагають до з'єднання всіх Українців в одній незалежній українській державі! Це правда! Але ми забуваємо, що цілий світ від еіків знає наше минуле у фальшивому виді, як історію єдиного з нами московсько-російського народу з прадавнім ніби спільним минулым від початків Київської Русі, почерез наше ніби спільне Московське царство Івана Лютого, ба, що більше навіть і ніби наша ко-зацька доба — це також тільки частина історії московського "стар-

шого брата". Мало того: по відомостях фальшивої історії російської імперії Московщина ніколи не вела імперіялістичних грабіжницьких воєн, вона тільки збирала до купи "споконвіку русскі землі" і "сама боронилася" перед напасниками на "русску імперію"!

Вся ця безсоромна історична брехня від 500 літ подається московською фальшивою науковою до наукових бібліотек світу, а звідтіль до історичних підручників та енциклопедій усіх народів земної кулі. Напр. Двайт Айзенгавер щиро й у добрій вірі захоплюється у своїй книжці "*Crusade in Europe*" Москвяями, мовляв: "Росіяни велиcodушні і дуже подібні до американського народу в своєму історичному минулому", бо **"обидва народи були вільні від плямів колоніяльного насильного імперіалізму"**.

Президент Айзенгавер ні одного дня не ходив до російської школи, ті відомості з історії Росії він переріяв уже з американських підручників, що сліпо перебрали московську історичну брехню! І чи після того може Двайт Айзенгавер розуміти належно Українців та їх національні ідеали? Чи не буде він легковажити українські визвольні змагання як маловажний, назадницький сепаратизм?

ЩО Ж РОБИТИ?

Еміграція всіх поневолених Московчиною народів повинна напершті спромогтися видати в найкоротшому часі на всіх світових мовах (принайменше в англійській, французькій і німецькій мові) кілька-томовий підручник історії Росії, згядно цілої російської імперії з тим, що в тій науковій праці має бути представлена правдива історія Московчини від початків її існування і всіх її імперіялістичних насильств над поневоленими народами, та виложена історія кожного неросійського народу, історія його боротьби за свободу й проти поневолення московського окупанта.

В цій новій історичній праці мусить світ піznати безсумнівну правду, що наприклад Київська Русь — це держава українського народу, а не московського, що козацька республіка XVI - XVIII віку — це республіка українського народу, а не російського, що Україну ніколи не з'єднувало ніяке "единокровне братерство" з деспотичною Московчиною.

Належне розшифрування фальсифікації російського імперіалізму є тепер одною з найбільших і найважніших наукових і політичних проблем не тільки для поневолених Московчиною народів, але й цілого вільного світу!

Коли б з якихось причин не було можливим домовитися в найкоротшому часі з емігрантами всіх поневолених неросійських народів у справі організації спільного видавництва, то за це велике завдання повинні взятися навіть самі Українці, як найчисленніша нація споміж поневолених народів.

Опрацювання і видання цеї капітальної історичної праці повинні би перебрати на себе ВУАН і НТШ, як найвищі наукові установи. Натомість фінансування цеї акції міг би частинно, чи повно, перебрати УККА. Питання стойть ще отвертим, чи не було би можливим і доцільним притягнути до опрацювання й видання такої капітальної наукової праці також і американські університети та їх видатних спеціалістів з ділянки історії.

Розуміється, видання цеї наукової праці є річчю нелегкою. Це мусіла б бути збірна праця й на всі боки контролювання, бо вона зможе осягнути свою мету тільки тоді, коли витримає перехресний вогонь світової історичної наукової критики.

Вихід такої історичної праці започаткує перший поважний крок у напрямі перелому найбільшої світової брехні, якою є нинішня фальшивана-історія т. зв. Росії, чи пак тепер СССР. Тоді й вільний світ засне належно розуміти й наші національні визволальні змагання.

В кінці одна заввага: від якогось часу деякі українські націоналістичні критики АКВБ (напр. Журлівий) настирливо домагаються, щоби празднувати історію Росії і СССР видав "Інститут для вивчення СССР". Ми, очевидно, не мали б нічого проти того. Але це домагання не реальне і не може увінчатися успіхом. Хоч СССР є нащадком старого московського імперіалізму, але при сучасній конструкції мюнхенського Інституту за участю і "старшого брата" такої історії Інститут не видасть. А воно досить дивно виглядає: націоналісти, що на всяких святах залюбки деклямують про "визволення власними силами", чомусь досі не впали на думку, що таку глибоку революцію, як викриття 500-літнього фальшу московської ймперії, можуть перевести власними силами й власними грішми тільки самі поневолені народи, в тому числі українська політична еміграція!

Зреалізування цього величного історичного завдання стане найкращим свідоцтвом нашої національ - культурної зрілості й патріотизму!

В. ДІБЕРТ

ГАЗИФІКАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВІД РЕДАКЦІЇ: Цю статтю автор прислав на окреме наше прохання, як одну зі серії статей, які мають давати інформацію про ці переміни в суспільно-економічному житті, що виникли або виникають під советською диктатурою в Україні. Ці, чи інші "осяги" є не наслідком "доброти" сучасної влади в Україні, а в наслідок життєвої конечності. Адже мусить кожна влада, будь вона демократична, фашистська чи большевицька, будувати дороги і залізничні шляхи, мости, канали, електростанції, газостанції і т. д., а також дбати про промисловість країни. Інша справа способи реалізації життєво-господарських необхідностей. Чи вона переводить невільничу працею мільйонів людей, при якій гинуть сотні тисяч робітників річно, чи така переміна йде шляхом вільної праці при високім життєвім рівні робітників людей.

Відомо, що "осяги" під советською владою побудовані на підвалах з кісток мільйонових людських жертв, які з економічного погляду цілком непотрібні, як це видно на прикладі даліко більших осягів у демократичних країнах. Зате відомим є, що ці мільйонові жертви дійсно конечні в Советському Союзі, але виключно з політичного погляду, а саме для затримання панування деспотії большевицької монопартії.

Газ — дуже вигідний вид палива. Вигідний так для побутового, як і для промислового споживання. Він — дешевий, висококальор'йний, не потребує приміщення чи площ для перевезення запасів, його постачання цілком незалежне від загальної системи транспорту. За даними Г. Холодовського теплотворна здатність дашавського газу (Галичина) дорівнює 8498 калорій на куб. метр газу нормального тиску. Сталінська карколомна політика індустриялізації, з наголосом на важку та воєнну промисловість, створила постійний, невагаючий паливний голод. Через це скоро після приєднання Галичини советські господарники звернули увагу на наявні там значні ресурси натурального газу.

Ще перед світовою війною Центральна плянова комісія опитувала київські промислові підприємства, виявляючи майбутніх споживачів газу з Дашави. Негайно після того обстеження розпочалося проектування газопроводу Дашава-Київ, але війна стала на перешкоді перевести його в життя й газопровід був збудований вже 1948 року. Від Києва його продовжили до Москви, де перший газ було подано 1951 року, а на Україні підведено газ до Самбора, Тернополя, Бердичева. Роботи ці провадилися головним чином силами полонених Німців та тих советських громадян, яких з наказу Гітлера було вивезено на роботи до Німеччини й які мали необережність чи нещастя депатріюватися. На цих роботах вони покутували свої "пропини перед родиною".

На кінець п'ятої п'ятирічки мали бути закінчені газопроводи до Станіславова, Хмельницького (Прокурів), Винниці й Житомира. Газопровід Угерсько-Львів подвоїв газові ресурси Львова.

Об'єднання "Українфта", проводячи розшуки нафти по всій Україні патрапило на велике родовище натурального газу в районі Шебелинки, Харківської області. Будівництво газопроводу Шебелинка-Харків має бути закінчене до весни цього року.

Першим споживачем Шебелинського газу має бути харківська теплофікаційна електростанція ч. 3. Цього ж року мають дістати газ інші промислові та комунально-побутові підприємства міста та Чугуївська електростанція.

Закінчується розвідка газових ресурсів близько Опішні на Полтавщині та в Котовському районі Дніпропетрівщини.

За даними газети "Правда України" за грудень місяць 1955 р. натуральний газ постачався на Україні до 19 міст, у яких було газифіковано 240.000 жител, 5.400 комунально-побутових та культурних установ із 360 промислових підприємств та електрівень. Голова ради міністрів УССР Кальченко доповідав на XIX з'їзді компартії України в лютому ц. р., що газом користується в республіці 20 міст, у яких газифіковано 209.000 мешканців.

Можливості газифікації не обмежуються на Україні родовищами натурального газу, що створився на нафтovій базі. Коксохемічна й металургійна промисловості мають велику кількість коксового газу, що є побічним продуктом технологічного процесу й частково використовується підприємствами-продуцентами для огрівання коксовых установок та опалення власного парового господарства. Якась

частина коксошого газу використовується на побутові потреби міст Сталіно, Жданов, Макіївка, Дніпродзержинське, Харків.

Крім користування газом на місцях стаціонарних газопроводів, в побуті використовується пресованій до плинного стану газ, що є побічним продуктом нафтоперегінних заводів та Бориславського газозлінового. Інж. Г. Киркевич ("Правда України" — 3. 12. 56 р.) подає, що плинний газ уживається в 39 містах України, де в приватних мешканнях людності є 40.000 точок використання натурального газу, стисненого до плинного стану. Отже на одне місто припадає перевісично 1025 баллонів. Це — дуже мало, якщо взяти на увагу, що газ — найдешевше й зручне у вжиткові паливо. Пояснюється це неорганізованістю, власне — недбалством про потреби провінційних мас. Магістральні газопроводи до обласних та промислових центрів будувалися швидкими темпами, а розподільчі пункти на тих мігістралях, які постачали б стиснений газ у баллонах углиб від магістралі, будуються дуже повільно. З тих самих причин бракує тари для пресованого газу — баллонів.

На глибинних шахтах Донбасу підземні гази завдають чимало клопоту й небезпеки в добуванні вугілля. Дегазація шахт дає тепер щодоби до 100.000 куб. метр. натурального газу. Цей газ надається для побутової газифікації шахтарських селищ і може бути використаний як пальне для автотранспорту.

В кінці 1955 р. працювало 15 газонаповнювальних станцій для автотранспорту в Дрогобичі, Львові, Києві, Сталіно, Горловці, які постачають стисненим натуральним і промисловим газом 6.000 автомобілів. На 1956 р. заплановано 6 нових газонаповнювальних станцій. Для характеристики економічного ефекту від газифікації промисловості й побуту, інж. Киркевич подає такі наочні показники: тільки за 1954 р. народне господарство України мало безпосередньої економії на ріжниці вартості газового палива 175.4 міл. карб. *) ; заміна твердого й плинного палива газом звільнила 135.000 залізничних вагонів, що перевозили паливо; газифікація промисловості Харкова звільнить для вжитку в інших дільницях промисловості таку кількість вугілля, яку дає 9 шахт.

В добуванню натурального газу Україна стоїть на першому місці в ССР. Промислові запаси виявленіх за п'ятирічку родовищ натурального газу зросли в Україні в 2 рази. Передбачається розвідувальними роботами 6-ої п'ятирічки збільшити їх ще в два рази (Н. Горев, "Правда України", 29. 12. 55 р.).

На 6-у п'ятирічку (1956-1960 рр.) накреслюється побудувати магістралі Шебелинка-Харків-Курськ-Орел-Москва, Шебелинка-Дніпропетровськ, Херсон-Миколаїв-Одеса, Дашава-Мінськ-Вільнюс-Рига Ленінград, Косів-Кути-Кам'янець Подільський, Радченкове-Полтава, та газифікувати Білу Церкву, Чернігів, Жданів та інші міста. Як подає "Правда України" з 26. 1. 56 р., газопровід Ставропіль-Москва має частково проходити по Ворошиловградській області України (через

*) Собівартість дашавського газу 10 разів нижча від собівартості кам'яного вугілля (за рівну кількість калорій).

цю область буде прокладено 250 км. газопроводу), отже Ворошиловград повинен також дістати газ в кінці цього року.

Всього передбачено газифікувати 54 міста, включаючи ті 19 міст, яким газ поставався вже в 5-ї п'ятирічці лише для промисловості та мешкань советської еліти.

Промисловим коксовим газом передбачається газифікувати 12 міст, між ними Дніпропетровське, Краматорське, Костянтинівка, Ворошиловськ, Горлівка. До причин, що гальмують зростання кількості споживачів газу в містах, до яких газ проведено, треба віднести зневагу до потреб звичайної людини. Будуючи свій комунізм для прийдешніх поколінь, колективне керівництво, як перед тим Сталін, не вважає за потрібне дбати про інтереси тих, що їх воно впрягло в будівництво сьогодні. Будівництву газопроводів присвячується велика увага, про нього піклуються поки донедугу лінію до промислових об'єктів та мешкань советської еліти, а після того починає хронічно невистачати рур, не вистачає засобів і матеріалу для збудування фабрики газових кухонних плит. Така фабрика мала бути збудована у Львові. На ній планувалося випустити ще 1955 р. 12000 спеціальних кухонних плит, але будівництво цього підприємства досі гальмується, як другорядне.

У складі Академії Наук УССР є спеціальний науково-дослідчий "Інститут використання газу в промисловості й комунальному господарстві". Черговим завданням, що стоїть перед цим інститутом, є проблема комплексного використання в народному господарстві натуральних і промислових газів.

Хоч це виглядає й парадоксально як для країни плянового господарства, але на Україні нема єдиного господарчого центру, який скерував би й координував би роботу ріжких міністерств і відомств, що експлуатують натуральні й промислові ресурси газу. Через це проблеми добування, транспортування й споживання газу розв'язуються некомплексно, без координованого пляну розвитку цієї галузі паливної промисловості. Але голоси за організацію такого центру вже підносяться в советській пресі.

Тримайтеся люди добрі одної присяги:
Хай розумний нерозумних на розум наводить!
Хай відважний боязливим додає відваги!
Хай багатий немаючим поможе, не шкодить.

Тільки зрадник, запроданець, підліза, п'яница,
Хай не сміє на порозі вашому явиться!
Хай не має в вас привіту, ні слова пошани,
Поки щиро не покаєсь, від зла не відстане.

I. Франко

(З "Новітніх гайдамаків" 1880 р.)

Наші зауваження**1956-ТИЙ І 2956-ТИЙ РІК**

Цей наголовок — то не якась ворожба, в роді тієї, що то буде за тисячу років в Америці, в Україні чи в цілому світ, а вибраний наголовок цієї замітки з таких причин, які будуть ясні після прочитання цієї замітки.

Пише молодий журналіст магістер Роман Ільницький всякі комбінації в органі Закордонних Частин ОУН під продом проф. Ребета Левка і Зенона Матли, — "Українським Самостійнику". Комбінації, як комбінації. Хто хоче вірити, той має на це право у вільнім світі. Ale часами йому приходить охота писати на теми історії українського політичного руху за останніх 50 років. Тоді вже мусів би він мати перед собою не питання довільних комбінацій, а питання фактів, яких не вільно до вподоби заперечувати або просто вигадувати. Їх, щоправда, можна різно наслідовувати й поясняти, але не перекручувати. Тимчасом мгр Ільницький щодо фактів нашої політичної історії за останнє півсторіччя просто фантазує собі та й годі. Якби він про Організацію Українських Націоналістів, чи про її творців писав не в 1956-ті році, а в 2956 році, то може й вільно було б йому фантазувати так, як це він робить тепер. За тисячу років сучасний деревний газетний папір просто сам зі себе давно вже розсипеться в порох. Те саме станеться з усіма книжками, друкованими на дерев'яному газетному папері. Не буде тоді також живих свідків того, що діялося, скажім, в 1920 чи 1939 році. Тоді подібному до мгра Ільницького майбутньому українському журналістові у вільнім Києві чи Львові вільно буде навіть фантазувати про наші чи недавно мибулі роки.

На шастя маемо ще 1956-тий рік і тому мусимо при писанні про недавні роки оглядатися на тверді історичні факти, а не користуватися фантазією, хочби вона була навіть дуже приемною для якоїсь партії і її пропаганди. Коли це все зауважуємо, то маемо на думці статті мгра Романа Ільницького під загальною назвою "Український націоналізм колись і тепер", друковані у мюнхенськім "Українським Самостійнику". Вже давно брала мене охота спростувати різні фантазії цього журналіста (треба справедливо признати при цій нагоді, що він плідний і часто цікавий оригінальністю підходу до громадських проблем). Ale не мав я для того вільного часу. Однаке чергова стаття мгра Ільницького з цього циклу таки примусила мене до цієї замітки. Ця стаття, що переважила мій брак часу, називається "Про незмінне в українському націоналізмі" (Гляди "Український Самостійник", ч. 5(315). 1956.)

У цій статті мгр Ільницький має прекрасний образ зі своєї живої фантазії про те, як виглядав ідеальний партійний націоналізм, а з другого не жалує найчорніших фарб для того, щоб вималювати фантастичний образ усіх інших політичних організацій того і тепершнього часу. Між іншим він пише таке:

"Під час того, як принцип української державності є для українських націоналістів поза дискусійною і абсолютною вартістю, то

деякі українські партії готові були і є у тому відношенні йти на компромісі.

Згадати б тут хочби політику УНДО і УРСП між двома світовими війнами, яка обмежувалася до постулату української автономії в рамках польської держави, хоч програмою обі ці партії стояли на позиціях української незалежності і соборності. Коли розпочалася німецько-польська війна, українські парламентаристи склали заяву лояльності польському урядові і закликали український народ "чесно виконувати свої обов'язки громадянина на полю бою". Коли ж прийшли на західні землі большевики, то ті ж самі люди шукали способів, щоб налагодити співжиття з большевиками, висилаючи до них спеціальну делегацію. До цього не дійшло тільки тому, що большевики їх пропозиції не прийняли, та більшість їх діячів посадили в тюрму. Ту саму тактику лояльності і пристосовництва до обставин застосували наші політики з легалістичних партій також у відношенні до німців, коли вони прийшли в Україну в 1941 р., а тепер знов без вагання пішли на співпрацю з АКВБ".

Про теперішні політичні угрупування не буду говорити, бо вони діються на наших очах і не варто тратити часу на те, щоб простувати явну фантазію, що нібито в них є якісь познаки **мінімалізму**, при якій вони затрачують свою **основну** програму української **державності**. Інша справа з минулим за час між двома світовими війнами і раніше. Мігр Ільницький остатки може бути оправданим за свої невірні твердження щодо минулого 50-ліття, поскільки він його з власного досвіду не може знати. Він навіть тоді ще був дитиною, коли в половині липня 1919 року зайняла Польща Західну Україну по Збруч і Случ (говорю про цю територію, бо мігр Ільницький обмежується власне до неї). Ні одна з діючих трьох українських політичних партій — УНДО, УСРП, УСДП, — не **"обмежувалися** до постулату автономії в межах польської держави", як він твердить. Про "автономію", як про один з більших політичних засобів **боротьби** на шляху до осягнення повної соборної державності, говорило тільки одно УНДО. Воно свого часу також прийняло було відповідні резолюцію і потім поставило внесок у соймі. Дві інші партії таких резолюцій не ставили. Але, якби таке часткове домагання національних прав у чужій державі було осягнене, то чи націоналісти в роді мігра Ільницького були б його не прийняли, воліючи конечне єдину централізовану і тоталітарну польську державу на західніх землях аж до часу, поки вдається вибрати **відразу повна** соборна самостійність України? Розуміється, що це уважав би не лише тоді, але й тепер мігр Ільницький жартом. Бо ж домагання автономії, яке виставило було УНДО офіційно, було сприйняте по польськім боці як **антидержавний** виступ проти Польщі. Може це вже собі мігр Ільницький пригадує, бо таке було вже в рік перед вибухом Другої Світової Війни. Коли інші партії цього домагання не виставляли, то тому, що він був не осигурений при існуванні тодішнього реального польського політичного світогляду в компактній більшості, отже дві інші українські партії виходили з премісси, що коли вже виставляти гасло, яке не може бути зараз сповнене, то в кожнім разі ліпше тільки гасло новної державності України. Інші домагання в рамках польської держави були також в порівнянні до повної соборної

самостійності **мінімальним**: викладова українська мова в усіх всенародніх мовах на українських землях; більша кількість українських державних середніх шкіл; український університет; приймання українських студентів без обмежень на спеціальні студії (наприклад на медицину); українська мова урядування в судах і в загальних адміністративних урядах, а також у самоврядуванні; свобода організаційного політичного, освітнього і кооперативного руху і т. д. Ясно, що УНДО, УСРП і УСДП боролися практично за реалізацію цих мінімальних завдань, але не **тільки** за ці мінімальні жадання, але уважали їх за один зі **засобів** загального визвольного змагання і за революціонування духа народу, щоб у **пригожий** час народ був здатний до всенародного походу. Чи якби тієї великої масової роботи не було, то чи могла б існувати хочби ОУН з розкиданням своїх нелегальних летючок, за які потім її члени і прихильники жертвували життям або свободою? І чи ці летючки могли сказати комусь щось більше, як те, що говорила **чином** ціла масова робота цих трьох партій, а саме, що Польща не є державою українського народу і що він мусить мати свою власну?

Магістер Ільницький неслушно говорить чомусь про останніх 40 років, як той час, в якому ішло виразне й організоване змагання до самостійності України. Такі змагання старші, бо вони починаються від надрукування в органі радикальної партії "Народі" основ праці Юліана Бачинського, що потім вийшла книжкою під назвою "Україна ірредента", де вперше в новітніх часах накреслено політичні й економічні підстави політично-державної самостійності України. Це сталося в 1893 р. А в 1895 році цей максимальний український постулат був ухвалений як основа програми Української Радикальної Партії під головуванням Івана Франка, а в слід за тим до 1899 р. до програми інших партій. Таким чином треба говорити про **60-ліття** тієї практичної політичної програми, а не про 40-ліття.

Проте, треба з цілим притиском спростовувати фантазію мгра Романа Ільницького про те, що нібіто провід націоналістів (УВО і ОУН) ніколи не схибив з максимальної соборно - самостійницької програми до мінімальних постулатів у рамках чужих держав, залишаючи тимчасово максимальний постулат на пізнішу боротьбу. Такого **"незмінного"** моменту несходження до мінімальних постулатів замість видвигання в цілій ширині **тільки** максимального гасла — в націоналістичного проводу не було, як це твердить мгр Ільницький. Історія діяльності проводу ОУН тобто осіб, які утворили організацію націоналістів і дали їй ідеологію, тактику і програму, має образ іменно **мінливості** їхньої поведінки і, можна навіть сказати, **хиткості** щодо застосування загальних максимальних програмових принципів. Тут, на європейському ґрунті, нема до розпорядження бібліотеки Конгресу у Вашингтоні, або бібліотеки міста Нью Йорку, де можна прочитати майже все з історії української боротьби останніх десятиріч. Тому буду наводити друковані джерела тільки загально по пам'яті. Ось перегляд **хиткості** політики націоналістично-проводу:

Полк. Коновалець, полк. Мельник, полк. Сушко, сотник Головінський підтримували принципи Варшавського договору на практиці.

Ще живі свідки, які можуть це підтвердити щодо тих чи інших проявів їхньої діяльності в цім напрямку.

Вже після оснування УВО вище наведений провід націоналістів з доповненням інж. Ярослава Індішевського і інших, що тоді вже перебували заграницею, рішився був увійти в політичне порозуміння з большевицьким урядом у Москві і з тою метою вислав спеціальну делегацію до Москви і Харкова. Переговори з большевицьким урядом з доручення полк. Коновалця провадили в цій справі раз сотн. Іван Косак і інж. Я. Індішевський, а потім ред. Д. Паліїв. Переговори довели до узгодження і узгоднення умови між проводом націоналістів і большевицькою владою. Змістом умови була догода, що обі сторони себе взаємно не зачіпають, при чому українська сторона зобов'язалася провадити свою діяльність тільки проти Польщі, а не нападати в пресі на советський уряд і на комуністів взагалі. Націоналісти дістали також обіцянку, що совітська влада буде політично підтримувати український революційний рух проти Польщі, а комуністи в Західній Україні не будуть зачіпяти діяльності УВО. Про цей договір знають ще деякі живі свідки зі звіту делегацій докладно. Про цю угоду з большевиками помістив був свого часу статтю в львівській "Свободі", органі УНДО, посол Володимир Целевич, коли перейшов був на платформу угоди з польським урядовим блоком. Основні факти, які подав тоді Целевич, потвердив у своїй відповіді ред. Напів у своїх статтях. Okрім того частина даних про цю угоду націоналістів з большевиками вийшла була на самбірськім процесі при в бівстві посла Голуфка. Треба тут подати ще факт, який можна ствердити на підставі збірки всіх чисел органу нелегальної "Сурми", що аж до 1926 року націоналістичний провід лояльно дотримувався уложеній умові з большевиками, бо ніде в "Сурмі" не було якоїсь статті, яка вказували б членам організації на потребу поборювати на рівні з польською також советсько - російську окупацію. Щойно в 1926 році наступила зміна цього відношення.

Як загально відомо всім, хто цікавиться більше першими роками існування відновленого УНДО (починаючи від 1925 р.), націоналістичний провід вислав був до цієї партії своїх найчільніших членів — Володимира Целевича, Д. Палієва і інших. Ці члени націоналістичного проводу були одночасно проводом партії УНДО, бо вони мали більшість в його Виконавчім Комітеті, а Целевич був генеральним секретарем УНДО. Одночасно ці самі особи були членами Верховної Політичної Колегії націоналістів аж до 1928 року. Ці члени націоналістичного проводу уложили і переперли нову платформу УНДО, в якій був також пункт про те, що советська державність над Україною — то етап української національної державності.

Все це вказує на те, що провід націоналістів брав на увагу не максимальну свою програму, а мінімальну: залишав на боці боротьбу за соборну самостійність а боровся тільки проти польської окупації. Коли потім УНДО під впливом Целевича, що витягнув з тодішньої тактики Коновалця всі логічні висновки, перейшло на політику автономії в межах Польщі, то не тому, що відрікалося державності України, а наївно для її реалізації. Целевич і під його впливом Д-р Д. Левицький ішли на обмеження своїх змагань у межах польської держави для того, щоб цим з'єднати польський уряд для

боротьби проти соб. окупації в Східній Україні і для відбудови там української державності. Адже це, а не що інше говорила декларація Левицького в соймі в 1934 р. Потім ред. Василь Мудрий пішов у цім напрямі консеквентно ще далі. Що це значить? Це значить, що коли Коновалець і інші члени націоналістичного проводу на початку 1920-их років обмежували свою боротьбу тільки проти Польщі, а ішли на залишення боротьби проти большевицької окупації, то потім Целевич, Д. Левицький і В. Мудрий тільки обернули цю саму доктрину частковості, яку попередню голосив Коновалець, і залишаючи часово боротьбу проти Польщі, щоб сконцентрувати всю боротьбу проти советсько-російської окупації більшості земель України. Якщо вже мгр Ільницький робить проти УНДО свій заміт, то повинен його в першу чергу робити проти свого власного першого проводу — полк. Коновалця і його найближчих тодішніх співробітників. Все те, очевидно, не така проста історія: робити тепер залиши леїко, зате робити дійсну політичну акцію, а не паперові заяви, було в тодішніх відносинах чотироподілу українських земель нелегко. При тому треба брати в увагу атмосферу всього нашого суспільства, яке тиснуло на кожній займанщині за полегшою на своїй частковій території або за пімстою на своїм безпосереднім окупанті, не добавчуючи належно інших ворожих режимів. Тому я не роблю закиду ні Коновалцеві, пі Целевичеві, бо знаю, що вони старалися в тодішнім своїм розумінні повести нашу справу для добра української нації, а не для ворожого.

На кінець нашого огляду треба ще навести організацію українських легіонів (саме легіонів, а не армії) по боці гітлерівської Німеччини. Організував ці легіони провід націоналістів при загальній згоді свого членства. Перший легіон зorganізовано в 1939 р. в складі німецької армії в силі одного куріння (4 сотні) під командою полк. Сушки. Це було в часі, коли ще не було розколу в ОУН. Цей легіон Німці розв'язи після другої угоди з большевиками (по закінченні польської війни). Другий легіон організувала вже тільки ОУН С. Бандери. На початку війни цей легіон за дозволом Німців мав всього тільки одну сотню під командуванням сот. Романа Шухевича. По здобутті Львова Німці дозволили збільшити сотню до куріння, але не дали йому навіть назви українського легіону. Вони казали прийняти назву куріння "Соловейко". Йому призначили боротьбу з біло-руськими комунофільськими партизанами. Те завдання в ролі частини німецької етапної армії сповняв Романа Шухевич і його курінь аж до кінця 1942 року. Щойно потім курінъ розв'язався, а Роман Шухевич перейшов у підпілля і перейняв команду УПА під псевдонімом Тарас Чупришка, і зрештою на цім становищі пізніше поводився не лише по геройське, але й відповідав тому свому визначному становищі. Чи роля обох цих легіонів можна назвати сповідлюванням максимальної програми усіх українських політичних партій? Адже ж ОУН не тільки не мала жодних політичних зобов'язань від німецько-нацистичної сторони, але навіть не розмовляла з нацистами, що мали якийнебудь вплив на німецьку політику. Ще живуть свідки, які багато розказують про контррозвідчу службу, бо й самі відбували

вишкіл у Закопані. Чи може мгр Ільницький сказати, що ця роль в чим будь різнилася від політики УНДО, яку він засуджує?

Всі ті зауваження пишу не для полеміки. Метою цих рядків є бажання переконати мгра Ільницького і його колегів наближатися до питань нашого минулого з сумлінною пильністю і не кидати легко таких закідів на адресу інших організацій, які можна з не меншим правом кинути на адресу націоналістичного проводу. Дискутуймо для того, щоб щось вияснити на основі дійсних фактів, а не довільних фантазій. Тим тільки ми послужимо нашій спільній справі визволення України.

Антін Білецький

В ОБОРОНІ НАЙВАЖНІШОЇ ЗАСАДИ ПУБЛІЦИСТИКИ

Кожному відомо, що повна свобода думки й слова, віровизнання, політичних переконань, свобода науки й преси зробили Америку великою і могутньою. Справжньою основою тієї свободи є вільна преса і її журналісти, що друкованим і живим словом в часописах, радіо й телевізії подають інформації всій суспільності. Журналістика й журналісти несуть в Америці тяжку відповідальність перед Богом і нацією у вирішальній хвилині морального та матеріального її стану. Від етики й моралі журналістів залежить у великій мірі доля нації. Вони, крім щодених інформацій про різні події суспільного життя, дають ще й оцінку цих подій, а в наслідок того причиняються до вироблення опінії щодо якогось питання, або закріплюють її.

З цієї точки зору громадської відповідальності публіцистики, почиваєся до обов'язку подати читачам наступні факти, що торкаються публіцистичної поведінки із нашої української дійсності.

"Інститут для Вивчення Історії та Культури ССР" у Мюнхені видав збірку матеріалів п. з. "Екедемік Фрідом андер де Совет Режім, е сімпозіюм оф рефюджі сколарс енд сціентістс гу гев искипід фром де ЮССР, ан де сабжект, екедемік фрідом ин де Советюн'он ез е сріт ту де тіорі енд практис оф большевік доктрина", Нью Йорк, квітень 3-4, 1954."

Читачі, як видно з преси, майже не звернули на це уваги, бо й ніхто на цю збірку не відгукнувся. Матеріали цієї публікації відносяться до конференції, що її заініціював був у Нью Йорку на свої кошти "Комітет Визволення від Большевизму", з участю і науковців — емігрантів. Ця конференція була своєчасно зреферована проф. М. Чубатим у "Свободі", як великій успіх українських науковців у боротьбі за академічну свободу.

По якомусь часі в "Нових Днях", в числі за березень і квітень 1955, з'явилася стаття учасника тієї конференції проф. д-ра Михайла Міщенка під наголовком "Нейтро-фізіологія та психіатрія в боротьбі з російським імперіялізмом" з ось такою заміткою від редакції: "Це стаття — доповідь, що була прочитана на науковій конференції, влаштованій "Комітетом Визволення від Большевизму". Доповідь

одержала гарну оцінку фахівців і мала бути надрукована в збірнику Комітету, але редакція того збірника поробила цілий ряд змін, викинувши з неї все, що стосувалося національної проблеми та російського імперіалізму. Праця набула "общеросійського характеру", а за разом стала й псевдонауковою, тому автор не погодився на її друк у такому вигляді і передав нам".

Автор статті — проф. д-р М. Міщенко, — як загально відомо, оден із визначніших наших психіятрів та нейтрофізіологів. Він найближчий співробітник академіка В. Протопопова та проф. І. Соколянського. Працював у різних центральних науково-дослідчих установах (Психоневрологічна Академія, Інститут Експериментальної Медицини, Центральний Інститут Експериментальної Педагогіки, Інститут Дефектології, Медичний Інститут, університети міст Харкова, Львова та Мюнхену, дієсний член УВАН, НШТ, Інтернаціональної Академії Наук в Парижі, Американського Товариства Психіятрів, тощо).

Переглядаючи англомовну публікацію Мюнхенського "Інституту для Вивчення Історії та Культури ССР", я стверджує, що стаття проф. д-ра М. Міщенка дійсно була пропущена. На основі інформацій від інших авторів я знаю, що всі оголошені реферати пройшли цензуру, а два були навіть цілковито наново написані. З передмови до англійської публікації я довідався, що за зредагування її відповідає Організаційний Комітет Конференції з 8-ми осіб у тому і проф. д-р М. Чубатий.

Я залишаю академічну оцінку цього факту — встановлення політичної цензури над науковими рефератами тут у вільній Америці — нашим науковим установам. Але до "Свободи", що репрезентує вільну українську пресу і вільних журналістів і публіцистів, належить оцінка цього факту з точки погляду публістики і її моралі, бо в цій справі взяв відповідальну участь редактор англомовного органу УККА "Український Квартальник" проф. д-р М. Чубатий, який з того титulu є також членом Політичної Ради УККА. Треба запитатися: Чи можна погодити зі засадами поведінки публіциста поведінку редактора "Українського Квартальника" в часі його співпраці в редакційнім комітеті тієї публікації, що встановила політичну цензуру над рефератами українських науковців в Америці? Чи редактор "Українського Квартальника", органу УККА, є свідомий тої суперечності, яка існує між політичною цензурою Редакційного Комітету в згаданій публікації, а між заявкою в цій публікації на сторінці II, що нібито всі учасники згаданої конференції "Комітету Визволення від Большевизму" мали повну свободу своїх поглядів у доповідях. Адже дослівно у згаданому збірнику на стор. II (римської пагінації) від редакційної комісії Організаційного Комітету Конференції пишеться: "The participants in the Conference, exercising their right to academic freedom, voiced their views freely and without restrictions".

Як може український публіцист, скажу тут тверде слово, таким неправдивим твердженням впроваджувати в блуд публічну опінію?

Наша українська журналістика й публіцистика, що традиційно боролася й бореться за свободу думки й слова, що боролася й бореться проти всякої політичної цензури, повинна зайнятися виразне становище в цій справі. "Комітетові Визволення від Большевизму" не можна з формального становища робити ніякого закиду. Не він переводив перегляд доповідей, але просив зайнятися публікацією доповідей окремій комісії з учасників науковців. Таким чином, не "Комітет Визволення від Большевизму" відповідає за те, що зроблено тими чи іншими доповідями в збірнику, а виключно відповідає за це згадана Комісія з проф. д-ром Чубатим включно. Не Комітет, а ця Комісія Організації Конференції, де був і проф. д-р Чубатий переводила політичну цензуру над академічними доповідями і то в небажаному для української визвольної справи напрямі.

Д. Кос

КРАПКА НАД "С"

Коли якийсь звичайній громадянин помре своєю чи не своєю смертю, то нема ніякого клопоту. От, він сам, звичайно, має кілька забезпеченівих посмертних поліс, має на конті в банку готівку, має якісь "проперті". Ба, має ще багатих і впливових рідних. Тоді з похороном для такого громадянина нема ніякої мороки. Погребники бігають коло небіжчика, як коло святого. Кланяються всім його рідним і своїкам. На похорон замовляють не одного духовника з однією хрестом без ніяких корогвів, але хоч одного монсіньора і кількох звичайних отців духовних з усім причтом церковним, корогвами, свічками, образами і т. д. Це нікому нічого не вадить, що небіжчик, наприклад, мусів виступити з католицької церкви, бо потребував розвестися зі своєю нелюбою жінкою, а оженитися з новою любою, як це недавно був випадок з похороном одного з наших артистів. Не стойте на перешкоді також нічого для урочистого похорону такого громадянина, який сам собі вкоротив життя власною кулею у власну голову. Ніякий "Ковчег", ні в одному, ні в другому, ні в подібному випадку не писав редакційних заяв про "безбожність" цих небіжчиків. Навпаки, їх похоронено з парадою, а десь за рік будуть урочисто обходити пам'ять такого небіжчика якоюсь світською трапезою і ще більш святочною панаходою. Що цей небіжчик для України нічого не дав — це річ для "Ковчега" побічна. Досить, що він жив солодко сам і другим всолодив життя ... по своїй смерті.

Інша справа з Іваном Франком. Він при смерті був біdnій, як церковна міни, що то про неї приповідають. Він не служив багатому божкові Мамоні, що добре платить. Він служив біdnій Україні безоплатно. Його діти ще були малі і без майна. Дружина хвора. Ну, то знайшлися такі вчені теологи, що думали не над тим, якби сповісти християнську чесноту ("мертвого похоронити"), але над цим, якби його ... не похоронити.

Та й тепер повторяється ця сама історія в Америці. Тут Франко не має поліс і не має конта в банку, як мав розведений і другий

раз оженений всупереч виразним законам Церкви, або як той, що сам себе застрілив. Нема тут також багатих родичів Івана Франка. Тому "Ковчег" рішив: не відправляти панахиди по Іванові Франкові і заборонити своїм вірнимвшанувати його 100 літні роковини народження.

Шо Франко писав цілу бібліотеку книт — то для "Ковчегу" — пусте. Його редактори і боси цих книг не читали, а ганьблять Франка "на пам'ять". Так Йому Й треба, бо чому він не приїхав у 1888 році, як його просили перейняти редакцію "Америки" і не залишив відтак доброго банкового конта!

Іван Рак

На крайчику книжок

ТАКА ПУБЛІЦИСТИКА НЕ БУДУЄ

Перед нами свіжа книжка під загадковим титулом. "Камо грядаши, багряна шкірянко?" Як автор, виступає якийсь С. Г. Крель. На книжці зазначено, що її видано накладом самого автора в Лондоні, 1955 року. Книжка має 82 сторони вісімки. На другій заголовній сторінці знаходимо розгадку таємничого заголовка. Там бачимо таку коротку замітку: "До десятої річниці УРДП. Відповідь на статтю І. Багряного "Наша ідеологія", надруковану в "Українських Вієтах" ч. 16/894 від 13 лютого 1955 року". Значить, книжка є полемікою з провідником одної з чільних українських партій.

Відразу, ще перед читанням книжки, опановує нас неприємне почуття. Сам наголовок вказує на погану гру слів: прізвище чи пак загально прийняті у суспільстві, як прізвище, літературний псевдонім провідника УРДП автор полемічної книжки зв'язує зі "шкірянкою", тобто одного з частин одягу давніх чекістів. Таку методу полеміки треба наперед відкинути і то найрішучіше. Якщо полеміка в політичних справах має бути суспільно корисною, то вона не сміє ні в якому разі бути образливою й очерненням або поганою підозрою. Без огляду на інтенції автора і цілі, які він собі ставить, треба того роду публіцистику гостро засудити.

Переборовши, в собі відразу до такого писання, розгортаємо з громадського обов'язку книжку і перечитуємо її докладно. Переконуємося, що автор в тексті то тут то там висловлює навіть деяке зерно правди, але при тому перемішує з купою полови так, що трудно ці зерна очистити від половини. Теза автора, яку він пробує доказати, є така: партія, якою проводить І. Багряний, не має ясної позиції щодо хвильовізму, який вона раз признає за свою ідеологію, то знову його відрікається. А що в автора хвильовізм і офіційний московський большевизм то одно й те саме, то вже висновки з тієї тези ясні. Проте, автор не має системи у викладі своїх думок щодо ідеології УРДП і зокрема доповіді Багряного. Нема цієї системи в критиці і нема її в позитивних вказаннях, яких трудно дошукатися.

З книжки таким чином не можна справді пізнати ні ідеології УРДП, яку автор поборює, ні його власних позитивних думок. Тому книжка цілком безкорисна, а з огляду на свій стиль, ще й шкідлива.

П. Т.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД "ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ" ЗЛОЖИЛИ:

По \$100 — Василь Довгань, \$46 — гості з нагоди подружжого ювілею Вп. Кривоусів, \$6 — М. Нагірняк, \$10 — Т. Вислоцький, \$5 — Т. Починок, по \$3 — П. Бучинський, д-р М. Міщенко, М. Біднов, по \$1 — Д. Кошій, Л. Безручко, Ю. Нещадименко, М. Драганчук, Я. Танциора, М. Вовкодав, М. Стратієнко.

КОЛЯДА В СКРЕНТОНІ: По \$15 — А. Батюк, д-р Н. Тацій, по \$10 — А. Галелюк, Е. Попіль, В. Верган, д-р М. Стаків, по \$5 — Т. Миник, по \$3 — В. Гнус.

КОЛЯДА В ТОРОНТО: По \$3 — С. Фірко, Т. Лотоцький, Я. Остапічук, В. Дудар, по \$2 — С. Сов'як, Д. Червінський, С. Мелінишин, В. Григорчук, С. Ікавчук, Я. Писак, по \$1 — Р. Дец, О. Охрим, Г. Андрушків, І. Дзвін, В. Вдович, М. Чирський, Й. Цвігун, І. Лліцак.

КОЛЯДА В ШИКАГО: По \$3 — З. Федоренко, Г. Шкrebець, Б. Білинський, по \$2 — С. Деманчук, Відділ УРС ч. 102, по \$1 — В. Фенюк, І. Хміляк, М. Домашевський, Н. Н., д-р Ткачук, по \$0.50 — М. Пальмер, І. Огністий.

КОЛЯДА В НЮ ЙОРКУ: По \$10 — І. Калмук, по \$5 — Я. Калевський, І. Зубрицький, по \$2 — В. Новаковський, \$30 — Н. Н. (через О. Маланчука), УВГА відділ в Ню Йорку \$5.

КОЛЯДА З МІННЕАПОЛІС: По \$3 — А. Семенюк, по \$2 — І. Турчиняк, Х. Рябокінь, М. Турчинович.

КОЛЯДА З ФІЛАДЕЛФІЇ: По \$5 — М. Бута, по \$3 — Д. Ткачук, по \$2 — Д. Василащук, А. Василащук, М. Арбайтер, І. Михайлюк, А. Дідковський, по \$1 — В. Василащук, О. Антоник, С. Олексюк, Д. Федорійчук, Т. Свистун.

ПРИГАДКА

Висилаємо 9-те число нашого журналу всім сталим передплатникам. Третій річник буде мати числа від 9 до 12 випуску.

Просимо наших сталих читачів надіслати пренумерату в висоті 2 доларі найдаліше до кінця травня 1956 р.

Сталих читачів і прихильників "Вільної України" просимо приєднати нових передплатників та надалі допомагати нашему журналові пожертвами на пресовий фонд. Особливо тепер у 100-ті роковини народин І. Франка просимо посилити акцію приєднання передплатників і збирання пресового фонду.

АДМІНІСТРАЦІЯ

КНИЖКА — ЦЕ ЗБРОЯ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ БОРОТЬБІ

Значіння доброї книжки про українські справи оцінила Українська Вільна Громада в ЗДА, як від 1949 року діє для оборони української визвольної і зокрема демократичної справи. В своїй Науково-Політичній Бібліотеці вона видала такі книжки:

1. СТЕЖКАМИ НА ГОЛГОТУ. Винищення в Україні мільйонів людей терором та штучним голодом в 1929-33 роках. Написав Дмитро Соловей. Сторін 88.

2. ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ В 1918 РОЦІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВНА ЯКІСТЬ, Написав Д-р М. Стаків. Сторін 60.

3. ДОМАШНІЙ ВОРОГ. Як боротися проти ворожої підривної акції? Написав Никон Наливайко. Сторін 72.

4, 5 і 6. ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТЕРДАМІ. Історія убивства полк. Євгена Коновальця. Частина Перша, Друга й Третя. Написав Ярослав Кут'ко.

Разом ці три частини сторін 160.

7 і 8. УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ ЛЮД У БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВУ. Дві частини. Написав Мар'ян Зореславич.

9 - 10. ТЕМНА СТОРОНА МІСЯЦЯ. Історія поліційної провокації Р. Барановського в українському підпіллі. Написав Я. Кут'ко. Сторін 92.

11 - 12 - 13. ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ДОГОВІР З 1654 РОКУ. Правна якість заложеного цим договором відношення договірних сторін. Написав Д-р Сократ Іваницький.

14 - 15. УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В СОЦІОЛОГІЧНИМ НАСВІТЛЕННІ. Написав Д-р Матвій Стаків.

16 - 17. ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ СОВЕТСЬКА ВЛАДА В УКРАЇНІ ТА ХТО ЇЇ БУДУВАВ? Написав Д-р Матвій Стаків.

18 - 19 - 20 - 21 ПЕРША СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Написав Д-р М. Стаків. Частина друга.

Кожне число коштує по 40 центів. Замовляйте їх для себе і для поширення серед читаючого громадянства. Цим причинитеся до скріплення української визвольної боротьби та до поширення ідей української політичної та стосільної демократії.

Замовлення книжок посыайте на адресу:

**UKRAINSKA VILNA HROMADA, SCRANTON BRANCH
524 OLIVE ST., SCRANTON, PA., USA.**